

TAŞINIR KÜLTÜR VARLIKLARININ HUKUKA UYGUN BİR BİÇİMDE DEVREDİLEBİLMELERİ AÇISINDAN TÜRK HUKUKUNDA KABUL EDİLEN YÖNTEMLER

Mehmet Mert ÖZYILDIRIM*

ÖZET

Taşınır kültür varlıkları; insanlar tarafından belirli amaçlara yönelik olarak emek verilerek oluşturulan gelecek kuşaklara aktarılması gerekli taşınabilir eserlerdir. Türk hukuku açısından söz konusu kültür varlıkları, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda korunması gerekli olanlar ve olmayanlar şeklinde ikiye ayrılmaktadır. İlgili Kanun kapsamında olmayan kültür varlıkları üzerinde yurt içinde herhangi bir sınırlamaya tâbi olmadan tasarrufta bulunabilmek mümkündür. Ancak Kanun kapsamında korunması gerekli olduğu tespit edilen kültür varlıkları bakımından çeşitli koruma tedbirleri öngörülmüştür. Söz konusu tedbirler kapsamında kültür varlıklarının el değiştirebilmesi bakımından da bazı yükümlülüklerin yerine getirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda çalışmada, taşınır kültür varlıklarının hukuka uygun bir şekilde devredilebilmeleri açısından kabul edilen yöntemler ve uyulması gereken yükümlülükler ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Taşınır kültür varlığı, tasnif ve tescil, kültür varlığı ticareti ruhsatı, koleksiyonerlik, özel müzeler.*

RECOGNIZED METHODS FOR LAWFUL TRANSFER OF THE MOVABLE CULTURAL PROPERTIES IN TURKISH LAW

ABSTRACT

Movable cultural properties are portable artifacts, which have been made by humans for certain purposes and which need to be passed on to future generations. With regard to Turkish law, the aforementioned cultural properties are divided into two categories as those that need to be protected under the Law on the Protection of Cultural and Natural Property numbered 2863 and those that are not covered in this scope. It is possible to dispose of the cultural properties that are not within the

* Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Roma Hukuku Anabilim Dalı/ANKARA,
e-posta: mertozyildirim@hacettepe.edu.tr,

ORCID: 0000-0001-7663-6599

DOI: 10.34246/ahbvuhfd.1081292

Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih: 01/03/2022

Yayımlanmasının Uygun Görüldüğü Tarih: 16/05/2022

scope of the relevant law, without being subject to any restrictions in the domestic market. However, several protection measures have been stipulated for those that are identified as cultural properties to be protected. As part of the measures envisaged, certain obligations must also be fulfilled in order for cultural assets to be transferred. In this context, the methods recognized and the obligations to be complied with as to the transfer of movable cultural properties in accordance with the law are discussed within this study.

Keywords: *Movable cultural property, classification and registration, license of trading cultural property, act of collecting, private museums.*

I. KÜLTÜR VARLIĞININ TANIMI VE BU AMAÇLA KULLANILAN YÖNTEMLER

En genel tanımıyla kültür varlıkları; tarihî, sanatsal, arkeolojik, bilimsel ya da kültürel açıdan özgün değer taşıyan tarih öncesi ve tarihî devirlere ait, insanlar tarafından belirli amaçlarla meydana getirilmiş gerek bütün insanlık gerekse de belirli bir ulus ya da toplum açısından önem arz eden nadide eserlerdir¹. Bu varlıklar, hem ulusal mevzuat hem de uluslararası sözleşmeler tarafından, taşıdıkları önem dolayısıyla geleneksel eşya hukuku hükümlerinden ayrı bir biçimde ele alınmış ve özel düzenlemelere tâbi tutulmuştur². Ulusal hukuk sistemleri açısından kültür varlıklarının tanımı hususunda, söz konusu varlıklara karşı bakış açısı farklılıkları nedeniyle bir fikir birliği bulunmamaktadır³. Benzer şekilde “*Silahlı Çatışma Hâlinde Kültür Varlıklarının Korunmasına Dair Lahey Sözleşmesi*”⁴,

¹ Folarin Shyllon, “Cultural Heritage and Intellectual Property: Convergence, Divergence, and Interface”, Logan Máiréad/Nic Craith/Ullrich Kockel (Ed.), *A Companion to Heritage Studies*, Wiley-Blackwell, 2015, s. 55-56; Sibel Özel, *Uluslararası Alanda Kültür Varlıklarının Korunması*, 1. Baskı, Alkım Yayınları, 1998, s. 24; Patty Gerstenblith, “Identity and Cultural Property: The Protection of Cultural Property in the United States”, *Boston University Law Review*, 75 (1), 1995, s. 569; Nusret İlker Çolak, *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku*, 2. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, 2015, s. 9.

² Lyndel Prott/Patrick O'Keefe, “Cultural Heritage or Cultural Property?”, *International Journal of Cultural Property*, 1 (2), 1992, s. 310-319; Charlotte Woodhead, “Cultural Heritage Principles and Interference with Property Rights”, *Cambrian Law Review*, 42, 2011, s. 52-57.

³ Ioannis Voulgaris, “Les principaux problèmes soulevés par l'unification du droit régissant les biens culturels”, *Revue de droit uniforme*, 8 (1-2), 2003, s. 541.

⁴ Silahlı Çatışma Hâlinde Kültür Varlıklarının Korunmasına Dair Lahey Sözleşmesi'nin 1. maddesinde aşağıda belirtilen eserlerin kültür varlığı olduğu kabul edilmiştir. “a) Dinî veya lâik, mimari, tarihi anıtlarla sanat anıtları, arkeolojik değerlerdeki yerler, bütünü itibariyle tarihi veya artistik bir alâka arz eden yapı toplulukları, sanat eserleri, el yazmaları, kitap ve başkaca tarihi, artistik veya arkeolojik değer taşıyan eşya, keza yukarıda bildirilen servetlerden mürekkep bilim koleksiyonlarıyla, önemli kitap, arşiv röprodüksiyon koleksiyonları ve emsali gibi milletlerin kültür muamelelerinde büyük önemde yeri olan menkul ve gayrimenkul mallar; b) Gerçek ve başlıca görevi (a) fıkrasında zikredilen menkul kültür mallarını koruma veya teşhirden ibaret olan müze, büyük kitaplık, arşiv deposu gibi binalarla (a) fıkrasında açıklanan menkul kültür mallarının silahlı bir çatışma halinde

“Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması için Alınacak Tedbirlerle İlgili UNESCO Sözleşmesi”⁵ ve “Kültür Varlıklarıyla İlgili Suçlar Hakkında Avrupa Sözleşmesi”⁶ gibi uluslararası hukukî belgeler arasında da kültür varlıklarının tanımı konusunda herhangi bir uzlaşma yoktur⁷. Fakat zaman içerisinde anılan nitelikteki varlıkların tanımlanabilmesi amacıyla çeşitli yöntemler geliştirilmiş ve hukuk düzenleri tarafından yapılan tanımlamalarda bu metotlar dikkate alınmıştır. Söz konusu yöntemler arasında en çok tercih edilenler; kategorilere ayırma, teker teker sayma ve sınıflandırmadır⁸.

Kategorilere ayırma yönteminde, kültür varlığı kavramının dar kapsamlı bir tanım üzerinden sınırlandırılmasından kaçınılmakta ve bu sayede sayıca daha çok eserin kapsam içine dâhil edilmesine imkân sağlanmaktadır⁹. Örneğin, 1970 tarihli Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması için Alınacak Tedbirlerle İlgili UNESCO Sözleşmesi’nin 1. maddesindeki “*dinsel nitelikte olsun veya olmasın arkeolojik, tarihî, sanatsal, bilimsel veya teknik yönden önem taşıyan doğal ya da insan yapısı tüm eser ve objeler*” şeklinde ifade edilen kültür varlıkları tanımı bu yöntem tercih edilerek yapılmıştır¹⁰.

korunmasına mahsus sığınaklar; c) (a) (b) fıkralarında tarif edilen kültür mallarını büyükçe sayıda içine alan ve anıt merkezleri denilen merkezler.” Türkiye’nin de taraf olduğu bu sözleşmenin tam Türkçe metni için bkz. RG. 8.11.1965 No. 12145.

⁵ Kültür Varlıklarının Kanunsuz İthal, İhraç ve Mülkiyet Transferinin Önlenmesi ve Yasaklanması için Alınacak Tedbirlerle İlgili UNESCO Sözleşmesi’nin 1. maddesinde, kültür varlıkları için 11 farklı kategori öngörülmüş ve dinsel nitelikte olsun ya da olmasın, taraf devletler açısından arkeolojik, tarihî, sanatsal ya da bilimsel açıdan önemli olarak gösterilen eserlerden sözleşme tarafından belirlenmiş 11 kategoriden birine dâhil olanlar “kültür varlığı” sayılmıştır. Türkiye’nin de taraf olduğu bu sözleşmenin Türkçe metni için bkz. RG. 26.1.1981 No. 17232.

⁶ Kültür Varlıklarıyla İlgili Suçlar Hakkında Avrupa Sözleşmesi’nin EK II kısmında kültür varlıkları, kategoriler hâlinde belirtilmiş ve bu kategorilerden herhangi birine dâhil olup sanatsal, tarihî, arkeolojik, bilimsel veya kültürel açıdan çok büyük öneme sahip olan eserler, kültür varlığı olarak tanımlanmıştır. Sözleşme metni için bkz. <<https://rm.coe.int/168007a084>> Erişim Tarihi 03.01.2022. İlgili sözleşme Türkiye tarafından da 26.09.1985 tarihinde imzalanmıştır. Bkz. <<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=119>> Erişim Tarihi 09.12.2021.

⁷ Alessandro Chechi, “When Private International Law Meets Cultural Heritage Law - Problems and Prospects”, Andrea Bonomi/Gian Paolo Romano (Ed.), *Yearbook of Private International Law* Vol. XIX - 2017/2018, Verlag Dr. Otto Schmidt, 2018, s. 270; Voulgaris, s. 541.

⁸ Gerte Reichelt, “International Protection of Cultural Property”, *Uniform Law Review*, 13 (1), 1985, s. 69; Serap Akipek, *Ulusal ve Uluslararası Hukuk Açısından Kültür Malları*, 1. Baskı, Turhan Kitabevi, 1999, s. 19; Özel, Kültür Varlıklarının Korunması, s. 6-7; UNIDROIT 1986 – Study LXX – Doc. 1, s. 11. <<https://www.unidroit.org/english/documents/1986/study70/s-70-01-e.pdf>> Erişim Tarihi 09.12.2021.

⁹ Akipek, s. 20; Reichelt, s. 71.

¹⁰ Reichelt, s. 71.

Sınıflandırma yöntemini tercih eden ülkelerde ise, kültür varlıklarının tanımı ve kapsamı, yetkili makamlar tarafından alınacak kararlar ile belirlenmektedir¹¹. Bu yöntemde; tarihî, sanatsal, bilimsel veya teknik açıdan korunmasında kamu yararı görülen kültür varlıkları, idare tarafından verilen bir karar üzerine sınıflandırılmakta ve ilgili varlıklar üzerinde ihraç yasağı ile kazandırıcı zamanaşımına tâbi olmama gibi önlemler uygulanmaktadır¹². Bu bağlamda; korunmasında kamu yararı olduğu resmî bir şekilde tespit edilip sınıflandırılan kültür varlıklarının sıkı bir şekilde kayıt altında tutulması, yurt içinde çalınmaları ya da kaybolmaları hâlinde mülkiyet durumlarının değişmemesi, yurtdışına yasadışı yollarla ihraç edilmeleri durumunda ise kaynak ülke tarafından iadelerinin sağlanması amaçlanmaktadır¹³. Ancak bu yöntemin kullanılması hâlinde yetkili makamlar tarafından kültür varlığı olarak sınıflandırılmayan bir eser, koruma tedbirlerini öngören sisteme dâhil edilemeyecektir¹⁴. Söz konusu yöntem, Fransa’da ve Fransız hukuk sistemini temel alan Kanada’nın Québec eyaleti ile Senegal, Lübnan, Cezayir, Tunus, Fas, Madagaskar ve Mali’de uygulanmaktadır¹⁵.

Bir diğer metot olan teker teker sayma yönteminde de, herhangi bir topluluk açısından tarihî, sanatsal, bilimsel veya kültürel açıdan önemli görülen tüm eserler teker teker sayılarak açık bir şekilde sıralanmakta ve ancak bu sıralamaya dâhil edilen varlıklar koruma kapsamına alınmaktadır¹⁶. Bununla birlikte, bu yöntemde de henüz keşfedilmemiş veya yaratılmamış olduğu için kanun koyucu tarafından sayıma dâhil edilmeyen kültür varlıkları koruma kapsamı dışında kalmaktadır¹⁷. Bahsedilen metot yaygın olarak Sierra Leone, Gana, Gambiya ya da Myanmar gibi Afrika ve Asya’da bulunup Anglo Sakson hukuk sistemini benimseyen ülkeler tarafından tercih edilmektedir¹⁸.

¹¹ Hanna Saba/Nabil Georges Salamé, *The Protection of Movable Cultural Property: Compendium of Legislative Texts, Vol. I*, United Nations Educational, 1984, s. 32-33; Özel, Kültür Varlıklarının Korunması, s. 7.

¹² Ann Chouinard, “Legislation en matiere de biens culturels en droit Francais et en droit Quebecois”, *Les Cahiers de droit*, 16 (2), 1975, s. 443-449.

¹³ Halina Niec, “Legislative Models of Protection of Cultural Property”, *Hastings Law Journal*, 27 (5), 1976, s. 1094; Chouinard, s. 446-449.

¹⁴ Reichelt, s. 69; Akipek, s. 21.

¹⁵ Niec, s. 1094; Chouinard, s. 445; Saba/Salamé, Vol. I, s. 33.

¹⁶ Reichelt, s. 69; Özel, Kültür Varlıklarının Korunması, s. 6-7.

¹⁷ Akipek, s. 19.

¹⁸ Anglo Sakson hukuk sisteminin yasalaştırma faaliyetlerine hâkim olan son derece belirli kurallar koyma eğiliminin, bu sistemi benimseyen ülkelerin kültür varlıkları ile ilgili mevzuatlarına da yansıdığı yönünde bkz. Akipek, s. 19-20. Örneğin Gana ve Gambiya hukuklarında totemler, davullar ve dini maskeler; Myanmar hukukunda tarihî muskalar; Burkino Faso hukukunda ise geleneksel oyunlar ve müzik aletlerinin kültür varlığı olduğu tek tek belirtilmiştir. UNIDROIT 1992 – Study LXX – Doc. 25, s. 5.

Yalnızca teker teker sayma ya da kategorilere ayırma yöntemini kullanmayı tercih etmeyen bazı ülkelerde ise karma sistemlere de başvurulmuştur. Örneğin Türkiye’de kültür varlıklarının tanımlanmasında kanun koyucu, kategorilere ayırma yöntemini teker teker sayma yöntemiyle desteklemek suretiyle karma bir sistem benimsemiş; Kolombiya, Japonya, Avusturya ve Danimarka hukuklarında da bu konuda çeşitli karma yöntemler geliştirilmiştir¹⁹. Ayrıca birçok ülke hukukunda yukarıda sayılan yöntemlere ek olarak, kültür varlığının tanımlanmasında ilave ölçütlere de başvurulmaktadır²⁰. Bu bağlamda; varlığın yaşı, bir eserin kültür varlığı olarak tanımlanmasında en çok başvurulan kısıtlardan biridir²¹. Örneğin Nijerya’da 1918, Malezya’da 1850, Sri Lanka’da ise 1815 yıllarından eski bir döneme ait olan eserler kültür varlığı olarak kabul edilmektedir²². Bazı ülkeler ise, yalnızca belirli bir yılın üzerindeki eserleri kültür varlığı olarak tanımaktadır. Irak ve Suriye’de 200, Belize’de 150, Filipinler’de ise 100 yıldan eski eserler kültür varlığı kapsamına alınmıştır²³. Bu kapsamda yaş ölçütünden başka; nadirlik, kamu yararı veya belirli bir maddî değer üzerinde olma gibi kriterlerin de bir eserin kültür varlığı olarak değerlendirilmesinde dikkate alınabileceği savunulmaktadır²⁴.

II. TÜRK HUKUKU AÇISINDAN KÜLTÜR VARLIĞI KAVRAMI VE TAŞINIR KÜLTÜR VARLIKLARININ HUKUK SİSTEMİ İÇERİSİNDEKİ YERİ

A. Genel Olarak

Türk hukuku açısından kültür varlıklarının tanımı, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nun 3/a-1 maddesinde şu şekilde verilmiştir. “*Kültür varlıkları; tarih öncesi ve tarihî devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel*

<<https://www.unidroit.org/english/documents/1992/study70/s-70-25-e.pdf>> Erişim Tarihi 15.12.2021; Reichelt, s. 69; Irini Stamatoudi, *Cultural Property Law and Restitution: A Commentary to International Conventions and European Union Law*, Edward Elgar Publishing, 2011, s. 4.

¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz. UNIDROIT 1986 – Study LXX – Doc. 25, s. 6. <<https://www.unidroit.org/english/documents/1992/study70/s-70-25-e.pdf>> Erişim Tarihi 18.12.2021.

²⁰ Özel, Kültür Varlıklarının Korunması, s. 7.

²¹ Ibid, s. 7; Akipek, s. 23.

²² Hanna Saba/Nabil Georges Salamé, *The Protection of Movable Cultural Property: Compendium of Legislative Texts, Vol. II*, United Nations Educational, 1984, s. 230-310; Margaret MacLean, *Cultural Heritage in Asia and the Pacific: Conservation and Policy*, Getty Publications, 1993, s. 31.

²³ Anne-Marie Carstens/Elizabeth Varner, *Intersections in International Cultural Heritage Law*, Oxford University Press, 2020, s. 373; MacLean, s. 31; Saba/Salamé, Vol. I, s. 29.

²⁴ Ahmet Mumcu, “Eski Eserler Hukuku ve Türkiye”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26 (3), 1969, s. 49; Oğuz Aydos, “Taşınır Kültür Varlığı Koleksiyonculuğuna İlişkin Değerlendirmeler”, *Ankara Barosu Dergisi*, 66 (4), 2008, s. 66; Stamatoudi, s. 5; Niec, s. 1115.

sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihî devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır"²⁵. Bu kapsamda Türk hukuku açısından Kanun'da da ifade edildiği üzere, tarih öncesi veya tarihî devirlere ait insanlığın teknolojik ya da sanatsal açıdan ilerleyişini, sosyal ve kültürel yaşamını, inanç ya da ibadet faaliyetlerini yansıtan taşınır ve taşınmaz eserlerin tümü kültür varlığı olarak kabul edilmiştir²⁶. Söz konusu genel tanımdan da anlaşılacağı üzere kanun koyucu, kültür varlıklarının tanımlanması noktasında sınırlayıcı ifadelere yer vermeyen kategorilere ayırma yöntemini tercih etmiştir²⁷. Bu bağlamda yaş sınırı, belirli bir yıldan öncesine ait olma veya belirli bir maddî değeri geçme şeklindeki ilave kısıtlara da başvurulmamıştır²⁸. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 3/a-1 maddesinde verilen tanımda bu varlıkların, taşınır ve taşınmaz kültür varlıkları şeklinde ikiye ayrıldığı belirtilmiş ve Kanun'un ikinci bölümü, korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarına; üçüncü bölümü ise korunması gerekli taşınır kültür varlıklarına ayrılmıştır. Kanun koyucu, bu şekilde her iki nitelikteki kültür varlıkları açısından uygulanacak özel koruma tedbirlerinin belirlenebilmesi amacıyla taşınmaz ve taşınır kültür varlıklarının tâbi olacakları hukukî statüyü ayrı ayrı düzenleme gereği duymuştur²⁹.

B. 2863 Sayılı Kanun Kapsamında Korunması Gerekli Taşınır Kültür Varlıkları

"Korunması gerekli taşınır kültür varlıkları" kavramı ile 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (KTVKK) kapsamında muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işlerine ihtiyaç duyan eserler kastedilmektedir³⁰. Koruma tedbirlerine tâbi olan³¹ taşınır kültür varlıklarının kapsamı, söz konusu Kanun'un 23. maddesinde *"dönemin sosyal, kültürel, teknik veya ilmi özelliklerini yansıtan ve belge değeri taşıyan eserler"* şeklinde sınırlandırıldıktan sonra örnekleme yoluyla

²⁵ Metinde her ne kadar "ve" bağlacı kullanılarak kültür varlıklarının; bilim, kültür, din ve güzel sanatlar ile ilgili olması gerektiği belirtilse de, ifade edilmek istenen söz konusu varlığın seçimlik bir şekilde bu alanların herhangi birisiyle ilişkili bulunmasıdır. Dolayısıyla madde metnindeki "ve" bağlacı "veya" olarak değerlendirilmelidir. Bu konuda bkz. Ali Yağcı/Rabia Taş/Tuğçe Kılıç, *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (Açıklamalı-İçtihatlı)*, 2. Baskı, Adalet Yayınevi, 2016, s. 5.

²⁶ Çolak, s. 25.

²⁷ Özel, *Kültür Varlıklarının Korunması*, s. 8.

²⁸ Yaş sınırının mevcut olmaması sebebiyle günümüze ait, gelecek kuşaklara aktarılması gerekli eserlerin de kültür varlığı olarak değerlendirilebilmesi imkân dâhilindedir. Sabih Kanadoğlu, *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku*, 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, 2007, s. 54.

²⁹ Yağcı/Taş/Kılıç, s. 114.

³⁰ KTVKK m. 3/4.

³¹ Koruma tedbirleri, yalnızca korunması gerekli olduğu tespit edilen taşınır kültür varlıkları için söz konusudur. Yağcı/Taş/Kılıç, s. 123.

hangi taşınırların bu kavrama dâhil olduğu belirtilmiş; dolayısıyla kategorilere ayırma yöntemi teker teker sayma yöntemiyle takviye edilmiştir³². Korunması gerekli taşınır kültür varlığı kavramının çerçevesini çizen ilgili madde şu şekildedir:

“a. Jeolojik, tarih öncesi ve tarihî devirlere ait, jeoloji, antropoloji, prehistorya, arkeoloji ve sanat tarihi açılarından belge değeri taşıyan ve ait oldukları dönemin sosyal, kültürel, teknik ve ilmi özellikleri ile seviyesini yansıtan her türlü kültür ve tabiat varlıkları;

Her çeşit hayvan ve bitki fosilleri, insan iskeletleri, çakmak taşları (sleks), volkan camları (obsidyen)³³, kemik veya madeni her türlü aletler, çini, seramik, benzeri kap ve kacaklar, heykeller, figürinler, tabletler, kesici, koruyucu ve vurucu silahlar, putlar (ikon), cam eşyalar, süs eşyaları (hülliyyat), yüzük taşları, küpeler, iğneler, askılar, mühürler, bilezik ve benzerleri, maskeler, taçlar (diadem), deri, bez, papirus, parşömen veya maden üzerine yazılı veya tasvirli belgeler, tartı araçları, sikkeler, damgalı veya yazılı levhalar, yazma veya tezhipli kitaplar, minyatürler, sanat değerine haiz gravür, yağlıboya veya suluboya tablolar, muhallefat (religie'ler), nişanlar, madalyalar, çini, toprak, cam, ağaç, kumaş ve benzeri taşınır eşyalar ve bunların parçaları,

Halkın sosyal hayatını yansıtan, insan yapısı araç ve gereçler dâhil, bilim, din ve mihaniki sanatlarla ilgili etnografik nitelikteki kültür varlıkları.

b. Millî tarihimizdeki önemleri sebebiyle, Millî Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşuna ait tarihî değer taşıyan belge ve eşyalar, Mustafa Kemal ATATÜRK'e ait zati eşya, evrak, kitap, yazı ve benzeri taşınırlar.”

Kanun'da örnekleme yoluyla sayılan bu varlıkların korunması gerekli taşınır kültür varlığı olarak değerlendirilmeleri, ait oldukları dönemin özelliklerini yansıtmalarına ve herhangi bir bilim dalı açısından belge değeri taşıyor olmalarına bağlıdır³⁴. Bu bağlamda yeni keşfedilen veya bulma dışındaki bir sebeple elde

³² Özel, Kültür Varlıklarının Korunması, s. 10.

³³ Buraya kadar sıralanan hayvan-bitki fosilleri, insan iskeletleri ve üzerinde herhangi bir insan müdahalesi olmayıp doğada serbestçe bulunan taşlar, taşınır kültür varlıkları değil; taşınır tabiat varlıklarıdır. Bilge Umar/Altan Çilingiroğlu, *Eski Eserler Hukuku*, 1. Baskı, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1990, s. 204-205; Çolak, s. 9. Avustralya, Japonya, Yeni Zelanda ve Filipinler gibi bazı ülkelerde tabiat varlıkları da kültür varlıklarının kapsamı içinde sayılarak ayrı bir sınıflandırmaya gidilmemiş; ancak Türk hukukunda kültür varlıkları ile tabiat varlıkları iki farklı kavram olarak ele alınmıştır. MacLean, s. 31.

³⁴ Mehmet Nihat Kanbur, Kültür ve Tabiat Varlıklarının Yurt Dışına Çıkarılma Yasağına Muhalefet Suçu (KvTVKK m.32 ve m.68), DEÜSBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2007, s. 51.

bulundurulmuş taşınır kültür varlıklarının, 2863 sayılı Kanun kapsamında öngörülen koruma tedbirlerine tâbi olup olmadıklarının değerlendirilmesi için öncelikle söz konusu nitelikleri taşıyıp taşımadıklarının tespit edilmesi gerekmektedir. Bu tespit, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı müze müdürlüklerince oluşturulan değerlendirme komisyonları tarafından yapılan tasnif faaliyetleri sonucu gerçekleştirilmektedir³⁵. Dolayısıyla kültür varlıklarının korunması gerekli nitelikte olup olmadığının belirlenebilmesi için öncelikle müze müdürlüklerince yapılan tasnif işlemi tamamlanmalıdır. Tasnif işlemi sonucunda korunması gerekli olduğuna karar verilen varlıkların ise ayrıca tescil³⁶ edilmeleri gerekir³⁷. Kanun kapsamındaki koruma tedbirleri de yalnızca korunması gerekli olduğu tespit edilip tescili gerçekleştirilen taşınır kültür varlıkları için söz konusudur³⁸.

C. Korunması Gerekli Taşınır Kültür Varlıkları Üzerindeki Mülkiyet Hakkı

1. Devlet Mülkiyetine Tâbi Kültür Varlıkları

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 5. maddesine göre “devlete, kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmazlar ile özel hukuk hükümlerine tâbi gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazlarda varlığı bilinen veya ileride meydana çıkacak olan korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları Devlet malı niteliğindedir³⁹.” Her ne kadar maddenin lafzından tüm taşınır

³⁵ Oğuz Sancakdar/Pınar Yağcı/Şükür Taşyıldız/Ezgi Çırak, *Kültür ve Tabiat Varlıkları Hukuku*, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, 2021, s. 865-866. Değerlendirme komisyonlarının kuruluş ve karar alma usulleri hakkında bkz. RG. 20/04/2009 No. 27206, Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik m. 5-6.

³⁶ Taşınır kültür varlıkları açısından tescil; “korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarından, müzelere alınanların müze envanter defterine kaydı ile müzelere alınmayanların belge ve envanter listelerinin birer nüshasının müze dosyalarında muhafaza edilmesini” ifade eder. (Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik m. 3/1-h).

³⁷ Kanadoğlu, s. 196.

³⁸ Yağcı/Taş/Kılıç, s. 123.

³⁹ Devlet malı olmak ile devlet malı niteliğinde sayılmak arasında anlamsal olarak bir fark olmadığı belirtilmelidir. Elmalı definesi olarak bilinen davada Antalya ilinin Elmalı ilçesi civarında yapılan kaçak kazılar sonucunda bulunan ve yurt dışına kaçırılan çeşitli Yunan ve Likya sikkelerini elinde bulunduran davalılara karşı T.C. Devleti malik sıfatıyla iade davası açmıştır. Davalılar, kanunda geçen “devlet malı niteliğindedir” teriminin “devlet malıdır” ifadesinden farklı bir anlam taşıdığını ve bu sebeple devletin sikkeler üzerinde mülkiyet hakkının bulunmadığı savunmasıyla taraf ehliyetinin mevcut olmadığını ileri sürmüştür. Ancak Boston Federal Mahkemesi, 8 Haziran 1944 günü verdiği kararda Türk kanunlarının, sikkeler üzerinde, devlet lehine zilyetliğin kurulmasına gerek olmaksızın doğrudan doğruya mülkiyet hakkı tanıdığını ifade ederek davalıların itirazlarını reddetmiştir. Bu şekilde “devlet malıdır” ve “devlet malı niteliğindedir” ifadeleri arasında anlamsal olarak bir fark olmadığı yabancı bir mahkeme kararı tarafından da açıkça tespit edilmiştir. Republic of Turkey v. Oks Partners, 1994 U.S. Dist. 8.6.1994, Lexis 17032,

kültür varlıklarının devlet mülkiyetinde olduğu sonucunu çıkarmak mümkün olsa da söz konusu madde ile kast edilen eserler yalnızca arkeolojik⁴⁰ nitelikteki kültür varlıklarıdır⁴¹. Bu şekilde Türkiye sınırları içerisinde bulunan, varlığı bilinen fakat henüz üzerinde zilyetlik kurulamayan ve hatta varlığı bilinmese dahi ileride bulunacak olan tüm arkeolojik eserler Kanun gereği Devlet mülkiyeti altına alınmıştır⁴². Bu noktada, söz konusu varlıkların yaşı ve taşıdıkları önem göz önüne alınarak bakım, onarım ve koruma işlemlerinin devlet bünyesindeki müze müdürlüklerinde yapılması ve ilgili eserlerin yurtdışına kaçırılması hâlinde devletin mülkiyet hakkına dayanarak iadesinin sağlanabilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamdaki varlıkların, korunması gerekli olduğunun tespit edilmesi hâlinde müze müdürlüklerine getiren kişilere bir belge düzenlenerek iade edilmeleri söz konusu değildir⁴³. Nitekim anılan varlıkların bakımı ve muhafazası herhangi bir üçüncü kişiye bırakılamayacak kadar uzmanlık gerektirmektedir. Bu bağlamda korunması gerekli arkeolojik kültür varlıklarını yetkili kişilere teslim edenlere yalnızca belirli şartlar altında bir ikramiyenin ödenmesi mümkün olabilir⁴⁴. Bahsedilen eserlerin

<<https://www.casemine.com/judgement/us/5e6ba2124653d052cba6b255>> Erişim Tarihi: 12.01.2022. Ayrıntılı bilgi için bkz. Sibel Özel, “Türk Hukukunda Kültür Varlıklarının Mülkiyeti”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 24 (1), 2018, s. 228; Kanadoğlu, s. 91, dn. 7.

⁴⁰ Arkeolojik eser: “2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 23 üncü maddesi kapsamında; jeolojik, tarih öncesi ve tarihî devirlere ait, jeoloji, antropoloji, prehistorya, arkeoloji ve sanat tarihi açılarından belge değeri taşıyan ve ait oldukları dönemin sosyal, kültürel, teknik ve ilmi özellikleri ile seviyesini yansıtan genellikle kazı ve benzeri çalışmalarla bulunan kültür varlıklarını” ifade etmektedir. (Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik m. 3/1-a.)

⁴¹ Özel, Kültür Varlıklarının Mülkiyeti, s. 237.

⁴² Bu nitelikteki eserlerin, kamu malları için yapılan klasik üçlü tasniften birine (hizmet malları, orta malları, sahipsiz mallar) dâhil olup olmadığı konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Kürşat Ersöz: *Türk İdare Hukuku Kapsamında Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması*, 1. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, 2017, s. 175-176 vd.

⁴³ Yurt Dışına Kaçırılan Kültür Varlıklarımızın Belirlenerek İadelerinin Sağlanması ve Mevcut Kültür Varlıklarımızın Korunması için Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Maksadıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu, s. 64. <<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/handle/11543/3120>> Erişim Tarihi 13.01.2022.

⁴⁴ İkramiye şartları için bkz. KTVKK m. 64. İnsanlar tarafından kullanılmış ve uzun zaman öncesinde gömülmüş ya da saklanmış değerli bir eşyanın toprak veya su altında keşfedilmesi durumunda bulunan objenin, Türk Medenî Kanunu'nun 772. maddesi kapsamında define olarak ele alınabilmesi de mümkündür. TMK m. 772'de bilimsel değer taşıyan eşyaya ilişkin hükümler saklı kalmak üzere definenin, içinde bulunduğu taşınmaz veya taşınır malın malikine ait olacağı belirtilmiş ve eşyayı bulan kişiye yalnızca bir ikramiye hakkı tanınmıştır. İlgili maddede bilimsel değer taşıyan eşya hakkında atf yapılan söz konusu kurallar, 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile bu Kanun'a dayanılarak çıkarılan düzenlemelerdir. Bu bağlamda, bilimsel değer taşıdığı düşünülen definenin, TMK m. 772 uyarınca bulunduğu taşınmaz veya taşınır malikine ait olabilmesi için 2863 sayılı Kanun'un 23. maddesi kapsamında olmadığı tespit edilerek tescil dışı bırakılması ya da tescil edilmesine

yetkililere teslim edilmemesi durumunda ilgili varlıkları bulan ya da bulunduran kişiler KTVKK kapsamında haber verme sorumluluğuna aykırı hareket etme, (m. 67/1) veya kültür varlıklarının hukuka aykırı elde bulundurulması, (m. 70) suçları için öngörülen yaptırımlarla karşı karşıya kalacaktır. Ancak bu eserlerin değerlendirme komisyonlarınca korunması gerekli görülmeyerek tescil dışı bırakılması hâlinde ise Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmeliğin 9. maddesi gereğince Tescil Dışı Taşınır Kültür ve Tabiat Varlığı Belgesi düzenlenerek iade edilebilmeleri imkân dâhilindedir. Böyle bir durumda devlet, kanunen kendisine ait bir değer üzerindeki mülkiyet hakkını idari bir işlemle geri çekmekte ve kültür varlığını getiren kişinin malın mülkiyetini kazanmasına imkân sağlamaktadır⁴⁵.

2. Özel Mülkiyete Tâbi Kültür Varlıkları

Arkeolojik nitelikteki eserlerin dışında kalan korunması gerekli etnografik nitelikteki kültür varlıkları ile güzel sanat eseri niteliğindeki kültür varlıklarının üzerinde gerçek veya tüzel kişiler tarafından özel mülkiyet kurulabilmesi mümkündür⁴⁶. Ancak bu nitelikteki varlıkların da hukuka uygun bir şekilde elde bulundurulabilmesi için öncelikle söz konusu eserlerin müze müdürlüklerine getirilerek tescil ettirilmesi ve malik adına bir tescil belgesi düzenlenmesi gerekmektedir. Nitekim her ne kadar söz konusu varlıklar üzerinde özel mülkiyet kurulmasına izin verilse de belgelendirilmeden korunması gerekli taşınır kültür

rağmen müzeye alınmasına lüzum görülmemesi gerekmektedir. Devletin mülkiyet hakkına sahip olduğu diğer durumlarda ise hem bulan kişi hem de definenin bulunduğu taşınmaz veya taşınır malikleri açısından eşyanın mülkiyetinin değil; fakat yalnızca belirli bir miktar ikramiyenin talep edilebilmesi söz konusu olacaktır. İkramiyenin miktarı; kişinin, kendi arazisinde, başkasının arazisinde veya bir kamu arazisinde define bulmasına göre değişiklik gösterebilir. Ayrıca ikramiyenin ödenmesi, kanunî süreler içerisinde definenin bulunduğu dair yetkili makamlara haber verilmesi şartına bağlıdır. Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İhsan Erdoğan, “Hukuki Açıdan Define”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 27 (1-2), 2013, s. 530-531 vd.

⁴⁵ Ümit Ceylan, Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Kaçakçılığı Suçu (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu m.32, 68), MÜSBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2008, s. 121. Özel, Kültür Varlıklarının Mülkiyeti, s. 229, dn. 70; Kanadoğlu, s. 198.

⁴⁶ Sancakdar/Yağcı/Taşyıldız/Çırak, s. 873; Ersöz, s. 71; Ahmet Gündel, *Açıklamalı-İçtihatlı Eski Eserler Hukuku*, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, 1996, s. 31. Taşınır kültür varlıklarının yalnızca bir kısmının devlet mülkiyetinde olup bir kısmının özel mülkiyete de açık olmasını kabul eden tek ülke Türkiye değildir. Nitekim Meksika ve Venezuela’da İspanyol kolonizasyonu öncesi, Yunanistan’da ise 1453 tarihinden önceki eserler devlet malı sayılırken diğer kültür varlıkları üzerinde özel mülkiyet imkânı açık tutulmuştur. Niec, s. 1110; Saba/Salamé, Vol. I, s. 30-31; Daphne Voudouri, “Law and the Politics of the Past: Legal Protection of Cultural Heritage in Greece”, *International Journal of Cultural Property*, 17 (3), 2010, s. 552. Benzer şekilde Malezya ve Bulgaristan’da da yalnızca belirli kültür varlıklarının devlet mülkiyetinde olduğu kabul edilmiştir. Saba/Salamé, Vol. I, s. 31.

varlığı bulundurulması KTVKK m. 70 gereğince hukuka aykırıdır⁴⁷. Müze müdürlüklerince yapılan tasnif işlemi sonucunda korunması gerekli olduğu tespit edilen etnografik nitelikteki kültür varlıklarının, Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik m. 10 gereğince Tescile Tâbi Taşınır Kültür ve Tabiat Varlığı Belgesi düzenlenerek iade edilmesi gerekmektedir. Bu noktada korunması gerekli nitelikteki ilgili varlığın müzeye alınmasının uygun görülmesi hâlinde dahi malikin, varlığı müzeye devretme yükümlülüğü bulunmamaktadır⁴⁸. Bu belge ile iade edilen kültür varlıklarının, fizikî özelliklerinin kayıt altına alınmasının yanı sıra Tescil Dışı Taşınır Kültür ve Tabiat Varlığı Belgesi ile iade edilen eserlerden farklı olarak sahiplik durumları da kayıt altına alınmakta ve bu şekilde ilgili varlıkların takibi sağlanarak maliklere çeşitli yükümlülükler getirilmektedir.

Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelikte etnografik eserlerin, Tescile Tâbi Taşınır Kültür ve Tabiat Varlığı Belgesi ile birlikte iade edileceği açıkça öngörülmüş olmasına rağmen korunması gerekli güzel sanat eseri niteliğindeki kültür varlıkları hakkında bir hüküm düzenlenmemiştir. Bu kapsamda müze müdürlüklerince yapılan tasnif işlemi sonucunda korunması gerekli olduğu tespit edilen güzel sanat eserleri açısından da tescil belgesi düzenlenerek iadenin sağlanması ve ilgili varlıklar üzerindeki sahiplik durumunun kamu makamları tarafından takip edilmesine imkân sağlanması yerinde olacaktır.

a. Özel mülkiyete tâbi kültür varlıkları üzerindeki koruma tedbirleri

Tescile Tâbi Taşınır Kültür ve Tabiat Varlığı Belgesi ile iade edilen kültür varlıklarının maliklerine, korunması gerekli bir kültür varlığını ellerinde

⁴⁷ “...2863 sayılı Kanununun 23/a maddesinde, korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıkları arasında sayılan etnografik nitelikteki kültür varlıklarının serbestçe bulundurulamayacağı, aynı Kanununun 25/1. maddesi uyarınca, tasnif ve tescile tâbi tutulan korunması gerekli etnografik nitelikteki kültür varlıklarından müzelere alınması gerekli görülmeyenler ile bu nitelikte olup da sahiplerince müzelere satılmak istenmeyen taşınır kültür varlıklarının tescile tâbi taşınır kültür ve tabiat varlığı belgesi düzenlenerek sahiplerine iade edileceği, başka bir deyişle suça konu eserin etnografik nitelikte kültür varlığı olmasının, bu varlığın serbestçe bulundurulabileceği anlamına gelmediği, somut durumda suça konu eserlerin 2863 sayılı Kanununun 23/a maddesi uyarınca tasnif ve tescile tabi, etnografik nitelikte bulunmaları ve sanığın tescile tâbi taşınır kültür ve tabiat varlığı belgesi olduğuna dair bir savunmasının da mevcut olmaması karşısında, sanıktan ele geçirilen bu eserlerin 2863 sayılı Kanununun 75. maddesi uyarınca müzeye teslimine karar verilmesi gerektiği gözetilmeksizin, sanığa iadesine karar verilmesi...” Yargıtay Kararı - 12. CD., E. 2013/25617 K. 2015/1037 T. 22.01.2015, <<https://www.lexpera.com.tr>> Erişim Tarihi 15.01.2022.

⁴⁸ Bu ihtimalde taşınır kültür varlığının değerlemesini yapmak amacıyla bir kıymet takdir komisyonu oluşturulup komisyonun belirlediği değer üzerinden malike satış teklifi yapılır. Ancak malik, ilgili teklifi kabul etmek zorunda değildir. Nitekim hukukumuzda yalnızca taşınmazların kamulaştırılması mümkün olup taşınır olarak böyle bir durum söz konusu değildir. Kanadoğlu, s. 195.

bulundurmaları sebebiyle sınırlı bir tasarruf yetkisi tanınmıştır⁴⁹. Bu noktada özel mülkiyet konusu olan bir mal üzerinde malikin yetkilerinin kısıtlanması elde bulundurulmuş eserin sıradan bir eşya değil, gelecek kuşaklar adına korunması gerekli bir kültür varlığı olmasından kaynaklanmaktadır⁵⁰. Nitekim müze müdürlüğünden alınan belge, malike yalnızca tescile tâbi olan taşınır kültür varlığını hukuka uygun bir biçimde elde bulundurabilme yetkisi vermektedir⁵¹. Söz konusu belgeyle birlikte özel mülkiyete tâbi korunması gerekli bir taşınır kültür varlığı bulunduran kişiler açısından çeşitli yükümlülükler öngörülmüştür. Malikin mülkiyet hakkına getirilen bu kısıtlamaları beş başlık altında incelemek mümkündür⁵².

(1) Bakım ve koruma yükümlülüğü

Tescil belgesi ile birlikte korunması gerekli taşınır kültür varlığını elinde bulunduran malik; malın korunmasından ve güvenliğinin sağlanmasından bizzat sorumludur. Bu kapsamda kişinin varlığın çalınması, kaybolması veya tahribini engellemek amacıyla her türlü önlemi alması gerekmektedir⁵³. Malikin bu yükümlülüğünü ihlal etmesinin yaptırımı ise Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmeliğin 10/3. maddesinde ifade edilmiştir. Buna göre; belgede belirtilen kültür varlığını kaybeden veya zarar veren malik, malın değerini ödemek zorundadır⁵⁴. Her ne kadar madde metninde açıkça ifade edilmese de söz konusu tazminatın talep edilebilmesi için malikin kusur derecesinin dikkate alınması gerekmektedir. Bu şekilde malikin

⁴⁹ Erdoğan, s. 527.

⁵⁰ Özel, Kültür Varlıklarının Mülkiyeti, s. 236.

⁵¹ Yağcı/Taş/Kılıç, s. 525.

⁵² 1982 Anayasası'nda her ne kadar ilke olarak özel mülkiyet prensibi kabul edilse de mülkiyet hakkı, mutlak ve sınırsız bir hak olarak görülmemiş ve kişilere haklarla birlikte çeşitli ödevlerin de yüklendiği kabul edilmiştir. Suat Şimşek, "Mülkiyet Hakkının Kapsamı, Sınırlandırma Nedenleri ve Şartları Açısından 1982 Anayasası ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi: Karşılaştırmalı Bir Analiz -I", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 91, 2011, s. 185; Ersöz, s. 168-169. Bu kapsamda özel mülkiyet hakkının çeşitli durumlarda sınırlandırılabilmesi ve malike gerektiğinde ödevler yüklenebileceği Anayasa m. 35'de açıkça ifade edilmiştir. Ayrıca Anayasa'nın "*tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması*" başlığını taşıyan 63. maddesinde de kültür varlıkları üzerindeki mülkiyet hakkının kısıtlanabileceği ile ilgili özel bir hüküm mevcuttur. Buna göre; "*devlet; tarih, kültür ve tabiat varlıklarının ve değerlerinin korunmasını sağlar, bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirleri alır. Bu varlıklar ve değerlerden özel mülkiyet konusu olanlara getirilecek sınırlamalar ve bu nedenle hak sahiplerine yapılacak yardımlar ve tanınacak muafiyetler kanunla düzenlenir.*"

⁵³ Malın olağan dışı bakım ve onarım işleri de müze müdürlüğünün gözetiminde yetkili uzman kişiler tarafından yapılmalıdır. Onarımda meydana gelecek fizikî değişiklikler müze uzmanlarınca tescil belgesine işlenir. Bkz. Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik EK-2, Uyulması Gereken Koşullar, m. 1/b.

⁵⁴ Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik m. 10/3.

mülkiyet hakkı, elinde bulundurduğu malın kültür varlığı olması sebebiyle sınırlandırılmış ve bakım-koruma yükümlülüğünün yerine getirilmemesi hâlinde tazminat yaptırımının uygulanabileceği hükme bağlanmıştır.

(2) Bildirim yükümlülüğü

Bakım ve koruma yükümlülüğü dışında korunması gerekli taşınır kültür varlığı malikleri, çeşitli konularda yetkili kamu makamlarına gecikmeksizin bildirimde bulunma yükümlülüğü altındadır. Bu kapsamda malik, eserin kırılması veya tahribi hâlinde yedi gün içerisinde en yakın müze müdürlüğüne, kaybı hâlinde ise derhal emniyet ve asayiş makamlarına haber vermekle yükümlüdür⁵⁵. Benzer şekilde malik tarafından en az üç yılda bir, tescil belgesinin alındığı müze müdürlüğüne kültür varlığının kendisinde bulunduğu dair bir bildirimde bulunulması da zorunludur⁵⁶. Son olarak malikin irtibat adresi ve iletişim bilgilerinin değişmesi veya uzun süreli yurt dışına çıkması hâlinde de belgeyi düzenleyen müze müdürlüğüne yazılı olarak bilgi verilmesi gerekmektedir⁵⁷. Malikin ölümü hâlinde ise ilgili yükümlülük kişinin varislerine geçmektedir. Bu bağlamda; malikin varisleri, tescil belgesinde gerekli değişikliklerin yapılabilmesi amacıyla dört ay içinde durumu, veraset ilamıyla birlikte müze müdürlüklerine bildirmelidir⁵⁸.

(3) Satış hâlinde devlet müzelerine haber verme yükümlülüğü

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu m. 30 da belirtildiği üzere gerçek ve tüzel kişiler, satacakları kültür varlıklarını öncelikle devlet müzelerine haber verip göstermeye mecburdur⁵⁹. Bahsi geçen mecburiyet, özel mülkiyete tâbi korunması gerekli kültür varlıklarının yalnızca satışı hâlinde söz konusudur⁶⁰. Bu şekilde devlete, kültür varlığının bedel karşılığı devredilmesinde bir nevi kanunî ön alım hakkı tanınmıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı, bünyesinde bulunan müze müdürlüklerine yapılan bildirim üzerine ön alım hakkını kullanmak isterse kuracağı kıymet takdir komisyonunun takdir edeceği bedel üzerinden eseri satın almak istediğini malike bildirir. Ancak malikin, ilgili komisyon tarafından belirlenen satış

⁵⁵ Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik EK-2, Uyulması Gereken Koşullar, m. 1/d.

⁵⁶ Gerektiğinde müze müdürlüğünün, bu süre dolmadan da denetim yapması veya bildirimde bulunulmasını istemesi mümkündür. Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik m. 10/3.

⁵⁷ Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik EK-2, Uyulması Gereken Koşullar, m. 1/e.

⁵⁸ Ibid. m. 1/f.

⁵⁹ Erdoğan, s. 527.

⁶⁰ Kültür varlığının satış işlemi dışında takas, bağış ve benzeri bir sebebe dayanarak el değiştirmesi durumunda Bakanlığın ön alım hakkı bulunmamaktadır. Umar/Çilingiroğlu, s. 237-238.

bedeli üzerinden varlığı satışa zorlanması mümkün değildir⁶¹. Bakanlığın rüçhan hakkını kullanmak istemesi ve bir bedel takdir ederek teklifte bulunması durumunda malikin, belirlenen bedelin azlığı sebebiyle yargı yoluna başvurması veya satıştan vazgeçmesi mümkündür⁶². Bu noktada belirtilmesi gereken bir diğer husus; özel mülkiyete tâbi taşınır kültür varlıkları üzerinde Bakanlığa tanınan ön alım hakkının süre yönünden sınırlandırılmamış olmasıdır. Bahsedilen eksiklik, mülkiyete getirilen kısıtlamaların kanuniliği ölçütü yönünden öngörülemez ve keyfi bazı uygulamaların meydana gelmesine sebep olabilecek niteliktedir⁶³. Kanaatimizce ön alım hakkı kapsamında bir hak düşürücü sürenin, 2863 sayılı Kanun'da açık bir şekilde ifade edilmesi yerinde olacaktır⁶⁴.

(4) Yurt dışına çıkarma yasağı

Kanun koyucu tarafından özel mülkiyete tâbi korunması gerekli taşınır kültür varlıklarının yurt dışına çıkarılmayacağı kararlaştırılmıştır (KTVKK, m. 32). Nitekim ülkemizde, kamu yararı gözetilerek bu varlıkların çalınması ve ülke dışına kaçırılmasının önlenmesi amacıyla söz konusu eserlerin yurt içinde korunması ve muhafaza edilmesi gerektiği prensibi benimsenmektedir⁶⁵. Türkiye'de görev yapan yabancı diplomatik ve konsüler temsilcilikler ile uluslararası kuruluş mensubu diplomatik statüye sahip kişilerin ülkeye girerken beraberinde getirdikleri kültür varlıkları, geçici olarak sergilenmek üzere gönderilen kültür varlıkları ve Etnografik Nitelikteki Taşınır Kültür Varlıkları Hakkında Yönetmeliğin 4. maddesi dışında kalan etnografik kültür varlıkları bu yasağın istisnalarını oluşturmaktadır⁶⁶. Bu istisnalar haricinde korunması gerekli nitelikteki kültür varlıklarının hukuka aykırı bir biçimde yurt dışına çıkarılması hâlinde KTVKK m. 68'de öngörülen yaptırımlar uygulama alanı bulacaktır⁶⁷.

⁶¹ Gündel, s. 152; Yağcı/Taş/Kılıç, s. 143.

⁶² Kanadoğlu, s. 207.

⁶³ Anayasa m. 35, m. 63.

⁶⁴ Özel mülkiyete tâbi taşınır kültür varlıkları üzerinde devlete ön alım hakkı tanıyan birçok ülkede hakkın kullanılmasının kanun tarafından belirli bir süreye bağlandığı görülmektedir. Bu bağlamda devletin ilgili kurumları, Yunanistan'da varlığın satılacağına dair bildirimden itibaren 1 ay (Code for the Protection of Antiquities and Cultural Heritage in General, No. 3028, m. 28/5); Karadağ'da 30 gün (Protection of Cultural property Act No. 66, m. 46/2); Bangladeş'de 3 ay (The Antiquities Act, No. 14, m. 9/2) ve İtalya'da 60 gün (Code of Cultural and Landscape Heritage, No. 42, m. 61/1) içerisinde ön alım hakkını kullanmak zorundadır. İlgili kanun metinleri için bkz. <<https://en.unesco.org/cultnatlaws/list>> Erişim Tarihi 27.01.2022. Ayrıca bkz. Lyndel Prott/Patrick O'Keefe, *Handbook of National Regulations Concerning the Export of Cultural Property*, Unesco, 1988, s. 16.

⁶⁵ Kanbur, s. 237.

⁶⁶ Çolak, s. 845; Kanadoğlu, s. 208-209.

⁶⁷ Mert Ülgen, *Kültür ve Tabiat Varlıklarının Ticareti ve Yurtdışına Çıkarılması Suçları (KTVKK m. 67/2, 67/3, m. 68)*, 1. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, 2020, s. 150 vd.

(5) El değıştirme işlemlerinin belgelendirilmesi

Özel mülkiyete tâbi korunması gerekli taşınır kültür varlıklarının, iç talebin dengelenebilmesi amacıyla alışveriş işlemlerine konu edilebilmesine izin verilmiş; ancak bu varlıkların hukuka uygun bir şekilde elde bulundurulabilmesi açısından yeni malik tarafından varlığın belgesinin de teslim alınması şart koşulmuştur. Nitekim söz konusu varlıkların sahiplik durumlarının kayıt altında tutulması, takip edilmesi ve değışim işlemlerinin Bakanlığın kontrol ve gözetimi altında yapılması esastır. Bu şekilde çalıntı veya kaçakçılık sonucu yurda getirilmiş bir kültür varlığının elde edilmesi ya da taklit eserlerin iç piyasada dolaşması risklerinin de kısmen de olsa önüne geçilmektedir⁶⁸. İlgili varlıkların mülkiyetinin kazanım anı açısından ise eşya hukukundaki taşınır mülkiyetinin devri için öngörülen genel kurallardan farklı bir usul öngörülmemiştir. Dolayısıyla özel mülkiyete tâbi korunması gerekli taşınır kültür varlıklarının mülkiyeti de varlığın zilyetliğinin devredilmesiyle birlikte karşı tarafa geçmektedir⁶⁹. Fakat kültür varlığı üzerinde gerçek anlamda bir tasarruf yetkisinin elde edilebilmesi için eserin belgesiyle birlikte devralınması ve belgede yer alan sahiplik durumu bilgilerinin müze müdürlüklerinde yeni malik adına güncellenmesi gerekmektedir⁷⁰. Aksi halde yeni malikin, KTVKK m. 70 kapsamında öngörülen kültür varlığının hukuka aykırı bir şekilde bulundurulması yaptırımlarıyla karşı karşıya gelmesi mümkündür⁷¹.

D. 2863 Sayılı Kanun Kapsamında Korunması Gerekli Olmayan Taşınır Kültür Varlıkları

Taşınır kültür varlıklarının tamamı, 2863 sayılı Kanun kapsamında korunması gerekli nitelikte değildir. Nitekim bir objenin taşınır kültür varlığı olması, onun doğrudan doğruya korunması gerekli nitelikte olup Kanun kapsamında öngörülen çeşitli tedbirlere tâbi olduğu anlamına gelmemektedir. Bu bağlamda öncelikle bazı kültür varlıklarının hukukî düzenlemeler tarafından açıkça öngörülme suretiyle koruma kapsamı dışında bırakılabilmesi mümkündür. Ayrıca müze müdürlüklerince kurulan değerlendirme komisyonlarının yaptığı tasnif işlemleri sonucu korunması

⁶⁸ Hüseyin Karaduman, “Kültür Varlığı Ticaretinde Belgelendirmenin Gerekliliği”, *İdol Arkeologlar Derneği Dergisi*, 7 (25), 2005, s. 27.

⁶⁹ Akipek, s. 39-40.

⁷⁰ Tescil belgesinde yeni malik adına gerçekleştirilecek değışiklikler, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı herhangi bir müze müdürlüğünde yapılabilir. Belgenin düzenlendiği müze müdürlüğü ile değışikliklerin yapıldığı müze müdürlüğünün farklı olması hâlinde belgenin düzenlendiği müze müdürlüğüne de yazılı olarak bilgi verilir. (Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik EK-2, Uyulması Gereken Koşullar, m. 1/ç.)

⁷¹ Bu şekilde korunması gerekli taşınır kültür varlıkları açısından mülkiyetin içeriğinde bulunan yetkilerden kullanma hakkının (*usus*) dahi kamu yararı gözetilerek belirli koşullara bağlandığı anlaşılmaktadır.

gerekli görülmeyen bir diğer ifadeyle tescil edilmeyen taşınır kültür varlıkları da 2863 sayılı Kanun'un kapsamı dışındadır⁷².

Günümüzden en az 100 yıl öncesi bir döneme ait olmayan etnografik nitelikteki kültür varlıkları, Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıklarının Tasnifi, Tescili ve Müzelere Alınmaları Hakkında Yönetmelik m. 3/1-ı gereğince 2863 sayılı Kanun'un kapsamı dışında bırakılmıştır⁷³. Nitekim bu eserlerin tescile tâbi olmadığı Yönetmelik'te açıkça ifade edilerek koruma tedbirlerinin söz konusu varlıklar açısından uygulama alanı bulmayacağı kararlaştırılmıştır. Benzer şekilde Osmanlı padişahlarından; Abdülmecid, Abdülaziz, V. Murad, II. Abdülhamid, V. Mehmed Reşad ve VI. Mehmed Vahdettin dönemine ait sikkeler ile aynı çağdaki yabancı sikkeler de KTVKK'nın 23. maddesi ile bizzat kanun koyucu tarafından kapsam dışı tutulmuştur⁷⁴.

İlgili mevzuatta tescil dışı olduğu açıkça ifade edilen sikkeler ile günümüzden en az 100 yıl öncesi bir döneme ait olmayan etnografik kültür varlıkları haricindeki taşınır kültür varlıklarının ise, korunması gerekli nitelikte olup olmadığı konusundaki takdir yetkisi müze müdürlüklerine aittir. Bu kapsamda müze müdürlüklerince kurulan değerlendirme komisyonları tarafından söz konusu varlıkların müze koleksiyonlarını tamamlayıcı nitelikte olup olmadığı ve eser envanter defterine kaydedilerek belgelendirilmesine gerek duyulup duyulmadığının incelenmesi gerekmektedir⁷⁵. Bu inceleme sonucunda tescil edilmesine gerek görülmeyen taşınır kültür varlıkları da Kanun kapsamı dışındadır⁷⁶.

Sonuç olarak 2863 sayılı Kanun kapsamındaki koruma tedbirlerine tâbi olmayan bu varlıkların her ne kadar taşınır kültür varlığı olarak ele alınması mümkün olsa da korunması gerekli nitelikte bulunmadıkları için devlet müzeleri

⁷² Yağcı/Taş/Kılıç, s. 127.

⁷³ Millî Mücadeleye, Türkiye Cumhuriyeti tarihine ve Atatürk'e ait eserler ise; günümüzden en az 100 yıl öncesine ait olmayan etnografik eserlerin korunması gerekli nitelikte olmadığı kuralına tâbi değildir. Özel, Kültür Varlıklarının Mülkiyeti, s. 231, dn. 77.

⁷⁴ Erdoğan, s. 529. 2863 sayılı Kanun'un yürürlüğe girmesiyle birlikte mülga olan 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu'nda adı anılan padişahlara ait yalnızca İstanbul (veya yazılı diğer adlarıyla Konstantiniye, İslambol) darphanelerinde basılmış sikkelerin tescil edilmeksizin serbestçe alınıp satılacağı hükme bağlanmışken, 2863 sayılı KTVKK'da ve söz konusu Kanun'a dayanarak çıkarılan yönetmeliklerde bu şekilde bir kısıtlamaya yer verilmeyip düzenlemenin uygulama alanının, basım yeriyle daraltılmasından vazgeçilmiştir. Umar/Çilingiroğlu, s. 194-195. Bunun dışında Kanun'da adı geçen padişahlara ait sikkelerin hangi metalden yapıldığına dair bir sınırlama bulunmadığı için sikkenin, altın, gümüş veya bakırdan yapılmış olması da önem arz etmemektedir. Aydos, s. 65, dn. 30-31; Yağcı/Taş/Kılıç, s. 115. Doktrinde, adı geçen padişahların dönemlerine ait sikkeler dışında aynı dönemden kalan diğer varlıkların da tescil dışı sayılması ve ilgili maddelerin bu şekilde yorumlanması gerektiği de ileri sürülmüştür. Aydos, s. 66; Sancakdar/Yağcı/Taşyıldız/Çırak, s. 861-862.

⁷⁵ Kanadoğlu, s. 195-196.

⁷⁶ Çolak, s. 798.

tarafından kayıt altına alınarak sahiplik durumlarının takip edilmesine gerek görülmemiştir. Herhangi bir yükümlülük altında bulunmayan söz konusu taşınır kültür varlığı maliklerinin, bu eserler üzerinde serbestçe tasarruf edebilmeleri mümkündür⁷⁷.

III. KORUNMASI GEREKLİ TAŞINIR KÜLTÜR VARLIKLARININ DEVRİ AÇISINDAN KABUL EDİLEN YÖNTEMLER

A. Genel Olarak Devir

Kültür varlıklarının gelecek kuşaklar adına korunması gerektiğinden dolayı alelade objelerden farklı olarak birtakım koruma tedbirlerine tâbi tutulması, uluslararası alanda kabul edilmiş temel prensiplerden biridir⁷⁸. Ancak bu varlıkların korunması amacıyla el değiştirmesinin tamamen engellenmesi de iç pazardaki talep dengesinin bozulmasına ve kültür varlıklarının kaçak kazı, hırsızlık gibi yöntemlerle ülke dışına kaçırılmasına yol açacaktır. Bu bağlamda 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda iç pazardaki dengenin sağlanabilmesi hususu da göz önünde bulundurularak yurtiçinde yapılacak kültür varlığı alışverişi tamamen yasaklanmamış ve belirli şartların yerine getirilmesi hâlinde bu faaliyetlerin yapılmasına izin verilmiştir. Bu kapsamda devir ifadesiyle; taşınır bir kültür varlığının, miras yoluyla ya da satış, takas veya bağış gibi bir borç ilişkisine dayanılarak mülkiyet ya da zilyetliğinin bir kişiden başkasına devredilmesi kast edilmektedir.

Devlet müzeleri bünyesindeki değerlendirme komisyonları tarafından yapılan tasnif işlemi sonucunda korunması gerekli görülmemeyerek Tescil Dışı Taşınır Kültür ve Tabiat Varlığı Belgesi düzenlenip sahiplerine iade edilen kültür varlıkları, 2863 sayılı Kanun'un koruma tedbirlerinin kapsamı dışındadır⁷⁹. Dolayısıyla yapılan tasnif işlemi sonucu korunması gerekli olmadığına karar verilerek tescil dışı bırakılan arkeolojik, etnografik veya güzel sanat eseri niteliğindeki her türlü kültür varlığının herhangi bir kısıtlamaya tâbi olmaksızın alışveriş işlemlerine konu olabilmesi mümkündür⁸⁰. Fakat tasnif işlemi sonucunda korunması gerekli görülerek tescile tâbi tutulan taşınır kültür varlıklarının el değiştirmesi, 2863 sayılı Kanun ve bu Kanun'a dayanarak çıkarılan yönetmeliklerdeki bazı şartların sağlanmasına bağlıdır. Bu nitelikteki kültür varlıklarının mülkiyet veya zilyetliğinin devri amacıyla yerine getirilmesi gereken şartlar, kültür varlığının niteliğine göre değişiklik göstermektedir.

⁷⁷ Erdoğan, s. 526; Yağcı/Taş/Kılıç, s. 127.

⁷⁸ Özel, Kültür Varlıklarının Mülkiyeti, s. 216.

⁷⁹ Kanadoğlu, s. 183-184.

⁸⁰ Kanbur, s. 106, dn. 301.

Korunması gerekli etnografik eserler, güzel sanat eserleri, 1906 yılı öncesinde üzerinde özel mülkiyet kurulmuş arkeolojik eserler ile mülkiyeti yurtdışında edinilmiş ve kaynak ülkesi Osmanlı-Türkiye olmayan arkeolojik eserlerin gerçek ya da tüzel kişilerin özel mülkiyetinde bulunmasına izin verilmiştir⁸¹. Ancak bu varlıkların hiçbir kısıtlama olmadan el değiştirme işlemlerine konu olmasına izin verilmemiş ve ilgili varlıkların sahiplik durumunun değişmesi açısından belirli koşullara uyulması şart koşulmuştur. Bu ticaretin meslek hâlinde yapılması hâlinde ise Kültür ve Turizm Bakanlığında bir ruhsat alınması gerektiği hükmüne bağlanmıştır⁸².

Arkeolojik nitelikteki korunması gerekli kültür varlıklarının, kural olarak devlet mülkiyetinde bulunması prensibi tercih edilmiştir. Devlet malı olan bu nitelikteki kültür varlıklarının üçüncü kişiler tarafından zilyetlik altında bulundurulması ya da alışveriş işlemlerine konu edilmesi genel ilke olarak mümkün değildir⁸³. Ancak KTVKK m. 26 ile bu duruma iki önemli istisna getirilerek, Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan izin alan gerçek veya tüzel kişi koleksiyonerler ile özel müzelerin, devlet mülkiyetindeki arkeolojik nitelikteki kültür varlıklarına da zilyet olabileceği kabul edilmiş ve bu kişilere söz konusu varlıklar üzerinde birtakım tasarruf yetkileri tanınmıştır.

B. Kültür Varlığı Ticareti Ruhsatı

2863 sayılı Kanun'un 27. maddesi çerçevesinde özel mülkiyete tâbi bulunan korunması gerekli taşınır kültür varlıkları ticaretinin, yalnızca Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan alınacak bir ruhsatname ile yapılabileceği hükmüne bağlanmıştır⁸⁴. Konu ile ilgili ayrıntılar ise 11/01/1984 tarihli Taşınır Kültür Varlığı Ticareti ve Bu Ticarete Ait İşyerleri ile Depoların Denetimi Hakkında Yönetmelik'te düzenlenmiştir⁸⁵. İlgili Yönetmeliğin 5. maddesine göre; "*tasnif sonunda korunması gerekli olduğuna karar verilen ve tescile tâbi tutulan ancak müzelere alınması lüzumlu görülmeyen kültür varlıklarının ticareti bu yönetmelik hükümlerine göre yapılır.*" Düzenlemenin lafzından, ruhsatname ile yapılabilecek kültür varlığı ticareti konusunun, yalnızca tescile tâbi olan fakat müzelere alınmasına gerek görülmeyen kültür varlıklarıyla sınırlı olduğu anlaşılabilir; müzelere alınması uygun görülmesine

⁸¹ Özel, Kültür Varlıklarının Mülkiyeti s. 227-232.

⁸² KTVKK m. 27.

⁸³ Nitekim bu nitelikteki bir kültür varlığını ticarî amaçla para karşılığı satışa arzeden, satan, veren, satın alan, kabul eden kişi iki yıldan beş yıla kadar hapis ve beşbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır. (KTVKK m. 67/2.) Kültür varlığının ticarî amaç olmaksızın kişisel ilgi nedeniyle kabul edilmesi hâlinde ise KTVKK m. 70 kapsamında hukuka aykırı bir biçimde kültür varlığını zilyetliğinde bulundurma suçundan bir yıldan üç yıla kadar hapis ve üçbin güne kadar adli para cezası verileceği öngörülmüştür. Yağcı/Taş/Kılıç, s. 482-483.

⁸⁴ Umar/Çilingiroğlu, s. 226-229.

⁸⁵ RG. 11/01/1984 No. 18278.

rağmen, sahiplerince müzelere satılmayan özel mülkiyet altındaki kültür varlıkları da kapsam dâhilindedir⁸⁶. Dolayısıyla ruhsatlı bir şekilde yapılan kültür varlığı ticaretinin konusu, tasnif işlemi sonucunda tescil edilmesine karar verilen eserlerden, sahibine Tescile Tâbi Taşınır Kültür ve Tabiat Varlığı Belgesi ile iade edilip özel mülkiyet altında bulunduğu resmî bir şekilde tespit edilen kültür varlıklarıdır. Bu şekilde özel mülkiyete tâbi olan korunması gerekli taşınır kültür varlıklarının da devlet kontrolünde el değiştirmesine imkân sağlanarak, iç talep kontrol altında alınmakta ve alıcılar açısından sahte kültür varlığı veya çalıntı eser satın alma riskleri ortadan kaldırılmaktadır⁸⁷. Söz konusu ruhsatname olmadan yapılan ticarî işlemler ise aynı Kanun'un 67/3 maddesi gereğince suç sayılmıştır⁸⁸.

Kültür varlığı ticareti yapmak amacıyla ruhsatname almak isteyen kişilerin öncelikle en yakın müze müdürlüğüne yazılı bir şekilde başvurmaları gerekmektedir⁸⁹. Başvurucunun, başvurusunun kabul edilebilmesi için Ticaret Odasına kayıtlı olup taşınır kültür varlıklarının alım satımını yapmak üzere

⁸⁶ Bu husus çeşitli Yargıtay kararlarında da açıkça belirtilmiştir. Bkz. "...2863 sayılı Kanununun 23/a maddesinde korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıkları arasında sayılan etnoğrafik nitelikteki kültür varlıklarının tümüyle ticarete konu edilemeyeceği, aynı Kanununun 25/1 maddesi uyarınca tasnif ve tescile tâbi tutulan korunması gerekli etnoğrafik nitelikteki kültür varlıklarından müzelere alınması gerekli görülmeyenler ile bu nitelikte olup da sahiplerince müzelere satılmak istenmeyen taşınır kültür varlıklarının tescile tâbi taşınır kültür ve tabiat varlığı belgesi düzenlenerek sahiplerine iade edileceği, bu şekilde sahiplerine iade olunan etnoğrafik nitelikteki kültür varlıklarının ticarete konu edilmelerinin mümkün olduğu, ancak bunun için de 2863 sayılı Kanununun 27/2 maddesi uyarınca Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan izin alınması gerektiği, belge ile sahiplerine iade olunan etnoğrafik nitelikteki kültür varlıklarının ticaretinin izinsiz olarak yapılması hâlinde 2863 sayılı Kanununun 67/3 maddesinde düzenlenen suçun oluşacağı..." Yargıtay 12. CD. E. 2012/15784 K. 2012/26223 T. 5.12.2012. Ayrıca bkz. 12. CD. E. 2018/51 K. 2018/1984 T. 22.2.2018; 12. CD. E. 2014/1722 K. 2014/25192 T. 10.12.2014. <<https://www.lexpera.com.tr>> Erişim Tarihi 15.01.2022.

⁸⁷ Karaduman, s. 27.

⁸⁸ Yağcı/Taş/Kılıç, s. 525-526.

⁸⁹ Ruhsatname başvurusu ile ilgili ayrıntılar Taşınır Kültür Varlığı Ticareti ve Bu Ticarete Ait İşyerleri İle Depoların Denetimi Hakkında Yönetmelik m. 6'da düzenlenmiştir. Buna göre; "Ruhsatname almak isteyenler en yakın müze müdürlüğüne yapacakları yazılı başvuruya aşağıdaki belgeleri eklerler. a) Ticaret Odasına kayıtlı olduğuna taşınır kültür varlığı ticareti yapmak üzere ayrı bir ticarethanesi bulunduğu dair tasdikli belge, b) Eski eser kaçakçılığı, gizli defîne arayıcılığı veya gizli eski eser kazısı gibi suçlardan hükümlü olmadığına dair Cumhuriyet Savcılığından alınacak belge, c) Kanuni tebligat adresi beyanı, d) T.C. kimlik numarası beyanı, e) Üç adet vesikalık fotoğraf. Müze Müdürlüğüne yapılacak inceleme sonucu sakıncalı durum yoksa ruhsatname düzenlenir ve düzenlenen ruhsatnamenin bir nüshası da Bakanlığa gönderilir." Ruhsatnamenin süresi ile ilgili detaylar ise aynı Yönetmeliğin 7. maddesinde düzenlenmiştir. Bu kapsamda; "ruhsatnameler 3 yıl için geçerlidir. Ruhsat sahibi süre bitiminden en geç bir ay önce ilgili müze müdürlüğüne müracaat ederek, ruhsatnamesinin yenilenmesini isteyebilir. Sakıncalı bir durum yoksa ruhsat yenileme işlemi bir ay içerisinde sonuçlandırılır. Süresinde müracaat edilmemesi hâlinde ruhsatname iptal edilir." Kültür varlığı ruhsatnamesi için yapılan başvurunun reddi kararlarına karşı idare mahkemesinde dava açılabilmesi mümkündür. Umar/Çilingiroğlu, s. 230.

ikametgâhından farklı bir ticarethanesi bulunduğu dair belge göstermesi zorunludur⁹⁰. Bu noktada kültür varlığı ticareti yapabilmek için ayrı bir ticarethanenin bulunduğu dair belge gösterilmesinin zorunlu tutulması, 2863 sayılı Kanun ve Taşınır Kültür Varlığı Ticareti ve Bu Ticarete Ait İşyerleri ile Depoların Denetimi Hakkında Yönetmelik hükümlerinde geçen “*ticaret*” ifadesiyle neyin kast edildiği konusunda tereddüt oluşturmaktadır. *Katoğlu*’na göre “*ticaret*” ifadesi sadece münferit bir alım satım olarak değil meslek hâlinde icra edilen bir ticarî faaliyet şeklinde ele alınmalıdır⁹¹. Benzer şekilde *Gündel* de “*ticaret*” kavramıyla, alışverişin devamlılığına, yapılan işin boyutunun yoğunluğuna ve sürekliliğine vurgu yapıldığını savunmuştur⁹². Buna karşılık *Yağcı/Taş/Kılıç*, *Kanadoğlu* ve *Ülger*’e göre ise devamlılık ve ticaret konusu varlığın miktarı, yapılan faaliyetin “*ticaret*” olarak nitelendirilmesinde önem arz etmemektedir. Dolayısıyla bu görüşe göre; alım satım işinin meslek hâline getirilmesi olgusu, ruhsatsız olarak özel mülkiyete tâbi kültür varlığı ticareti yapma suçunun oluşumunda etkili değildir⁹³. Kanaatimizce, mevzuatta geçen “*ticaret*” ifadesinin, ilgilinin ticarethanenin bulunması şartıyla değerlendirildiğinde; Türk Ticaret Kanunu çerçevesinde ticarî işletme kavramı ile birlikte yorumlanması gerekmektedir. Bu sebeple Kanun kapsamında ele alınan “*kültür varlığı ticareti*” ile kâr elde etme amacıyla bağımsız ve sürekli bir şekilde yapılan faaliyetler işaret edilmektedir. Nitekim Taşınır Kültür Varlığı Ticareti ve Bu Ticarete Ait İşyerleri ile Depoların Denetimi Hakkında Yönetmelik m. 9’da yer verilen ifadeler de bu görüşü desteklemektedir. İlgili maddeye göre; “*taşınır kültür varlığı ticareti yapanlar, satmak üzere alacakları taşınır kültür varlığının tescil dışı olduğuna veya tescile tâbi olup müzelere alınmasına gerek görülmediğine dair ilgili müzece verilmiş olan belgeyi satıcıdan istemek zorundadırlar.*” Maddede geçen “*satmak üzere alacakları*” ifadesi, kültür varlığı ticareti yapan kişilerin alım satımlarında bir devamlılık unsuru olduğuna işaret etmektedir. Bu sebeple kültür varlığı ticareti ruhsatının, yalnızca müzayede şirketleri, antikacılar veya eskiciler gibi bu ticareti meslek hâline getirmiş kişiler tarafından alınması gerektiği kabul edilmelidir⁹⁴.

⁹⁰ Ibid, m. 6/a.

⁹¹ Tuğrul Katoğlu, *Ceza Hukuku ve Kültür Varlıkları*, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, 2017, s. 258.

⁹² Gündel, s. 259.

⁹³ Yağcı/Taş/Kılıç, s. 525; Kanadoğlu, s. 451; Ülger, s. 112.

⁹⁴ Türkiye’deki düzenlemelerle benzer şekilde özel mülkiyete tâbi korunması gerekli kültür varlıkları üzerinde sınırlı bir mülkiyet anlayışını benimseyen Hindistan ve Yunanistan’da da ilgili ruhsatın, yalnızca kültür varlıklarının sistematik bir biçimde ziyetlik ya da mülkiyetini elde eden ve sürekli bir şekilde bu varlıkların el değiştirmesinde aracılık yapan tacirler tarafından alınması zorunlu tutulmuştur. Yunanistan için bkz. Code for the Protection of Antiquities and Cultural Heritage in General (No. 3028) m. 32. Hindistan için bkz. The Antiquities and Art Treasures (No. 52) m. 7. İlgili metinler için bkz. <<https://en.unesco.org/cultnatlaws/list>> Erişim Tarihi 18.01.2022.

Özel mülkiyete tâbi korunması gerekli taşınır kültür varlıklarının el değiştirme işlemleriyle ilgili, mevzuatta açıkça ifade edilmeyen bir diğer husus, ticaret ruhsatı bulunan kişiler tarafından kimlere geçerli bir biçimde kültür varlığı devredilebileceği konusudur. Nitekim ruhsatlı bir biçimde kültür varlığı ticareti ile uğraşan kişilerin elinde bulundurdukları objeleri; koleksiyonerler, devlet müzeleri, özel müzeler ve aynı işi yapan ruhsatlı tacirler dışında herhangi bir üçüncü kişiye devredip devredemeyecekleri noktasında bir düzenleme bulunmamaktadır⁹⁵. Bu noktada kanımızca; herhangi bir kısıtlayıcı düzenleme öngörülmediği için koleksiyonerler, müzeler ya da ruhsatlı kültür varlığı tacirleri dışında kalan gerçek veya tüzel kişi alıcıların da söz konusu eserleri belgeleriyle birlikte devralabilmeleri mümkündür. Ancak herhangi bir yaptırımla karşılaşılması açısından devralan kişiye ait bilgilerinin müze müdürlükleri tarafından tescil belgesine işlenmesi ve bir nüshanın da yeni malike teslim edilmesi gerekmektedir.

C. Koleksiyonerlik Faaliyeti

Devlet mülkiyetindeki kültür varlıklarının hukuka uygun bir biçimde devredilebilmesine izin veren ilk imkân koleksiyonerliktir. Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik'te⁹⁶ “*koleksiyon*” ve “*koleksiyoner*” kavramları şu şekilde açıklanmıştır. Koleksiyon, “*yönetmelikte belirtilen şartlarda sınıflandırılan, saklanan korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıklarından oluşan grubu*”⁹⁷, koleksiyoncu ise “*kültürel ve doğal mirasın taşınabilir özellikteki yapıtlarının mevzuat çerçevesinde toplanması, arşivlenmesi, korunması, bilimsel yayınlarla tanıtılarak yayınlanması ve sergilemesini gerçekleştiren kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek veya tüzel kişileri*” ifade etmektedir⁹⁸. Buna göre; kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ya da tüzel kişilerin, korunması gerekli taşınır kültür varlıklarından oluşan derlemeler yapabilmesi mümkündür⁹⁹.

Koleksiyonculuk faaliyetiyle uğraşmak isteyen gerçek veya tüzel kişilerin, öncelikle en yakın müze müdürlüğüne koleksiyon izin belgesi almak üzere

⁹⁵ Örneğin, Yeni Zelanda hukukunda tacirler tarafından söz konusu kültür varlıklarının yalnızca lisanslı müzayede şirketlerine, müzelere, ruhsatlı koleksiyonerler ve diğer lisanslı tacirlere devredilebileceği hükme bağlanmıştır. MacLean, s. 34.

⁹⁶ RG. 23/03/2010 No. 27530.

⁹⁷ Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik m. 4/d.

⁹⁸ Ibid. 4/e.

⁹⁹ Taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları, koleksiyonerlik faaliyetinin konusu değildir. Yağcı/Taş/Kılıç, s. 136.

başvuruları gerekmektedir¹⁰⁰. Yapılan başvuru üzerine ilgili müze müdürlüğüne bağlı uzmanlarca; koleksiyonun muhafaza edileceği yerin kültür varlıklarının korunmasına uygun olup olmadığı, gerekli güvenlik önlemlerinin alınıp alınmadığı ve başvuruda belirtilen hususların yerine getirilip getirilmediğine dair çeşitli incelemeler yapılır¹⁰¹. Başvurucunun bu hususları sağladığına karar verilmesi hâlinde ilgili kişiye, koleksiyon izin belgesiyle birlikte kültür varlıklarının belgelendirilmesi amacıyla kullanılan ve bir adedi ilgili müze müdürlüğünde bulunan envanter defteri teslim edilir¹⁰².

Koleksiyonerlik izin belgesi alan kişilerin, yeni buldukları veya bulma dışındaki bir sebeple elde ettikleri taşınır kültür varlıklarını, en geç otuz gün içerisinde müze müdürlüğüne bildiriip; eserin nitelik ve niceliksel özelliklerini her iki envanter defterine de kaydettirmeleri gerekmektedir¹⁰³. Bu işlemlerin tamamlanıp eserlerin belgelendirilmesinden sonra ise koleksiyonerin, devlet malı niteliğinde olan korunması gerekli arkeolojik kültür varlıkları da dâhil olmak üzere, her çeşit taşınır kültür varlığını hukuken elde bulundurması mümkün hale gelmektedir¹⁰⁴. Bu noktada devlet, kültür varlıklarının muhafazasındaki maddî külfetlerin bölüşülmesi, yasa dışı ticaretin önüne geçilmesi ve bazı eserlerin müze depolarında durması yerine gerçek veya tüzel kişiler tarafından tanıtılıp teşhir edilmesi gibi amaçlarla arkeolojik nitelikteki kültür varlıklarının da koleksiyonerlerin elinde bulunmasına izin vermiştir. Ancak özellikle belirtilmelidir ki; belgelendirilip koleksiyonculara bırakılan bu nitelikteki kültür varlıkları üzerindeki devlet mülkiyeti söz konusu işlemlerle birlikte sona ermemektedir. Devlet, bu durumda da korunması gerekli arkeolojik kültür varlığına malik olmaya devam etmekte; fakat malın zilyetliğini koleksiyoncuya bırakmaktadır¹⁰⁵. Bu sayede malik olan devlet ve zilyet olan koleksiyoncu arasında, kültür varlığının korunması ve muhafazası yükümlülüklerinin paylaşılması sağlanmaktadır¹⁰⁶.

Türk hukuku açısından, iç pazardaki taleplerin de dengelenebilmesi amacıyla koleksiyonerlerin, ellerinde bulundurdukları kültür varlıklarını ivazlı ya da ivazsız

¹⁰⁰ Başvuru için gerekli belgeler hakkında bkz. Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik m. 5.

¹⁰¹ Ibid. m. 6/1.

¹⁰² Ibid. m. 6/2.

¹⁰³ Ibid. m. 7/2. Aydos, s. 72.

¹⁰⁴ Özel, Kültür Varlıklarının Mülkiyeti, s. 233.

¹⁰⁵ Ibid, s. 233. Ancak devlet tarafından bir defa koleksiyonerlerin zilyetliğine bırakılan kültür varlıklarının, koleksiyonerlik belgesinin iptalini gerektirecek bir sebep olmadığı sürece doğrudan doğruya geri alınması mümkün değildir. İptal sebepleri için bkz. Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik m. 15/1.

¹⁰⁶ Özel, Kültür Varlıklarının Mülkiyeti, s. 233.

olarak devredebilmelerine imkân sağlanmıştır. Nitekim KTVKK m. 26/VIII'deki düzenlemeye göre; “*koleksiyoncular, ilgili müzeye tescil ettirerek, koleksiyonlarındaki her türlü eseri on beş gün önce Kültür ve Turizm Bakanlığına haber vermek şartı ile kendi aralarında değiştirebilir veya satabilirler. Satın almada öncelik Kültür ve Turizm Bakanlığına aittir.*” Bu noktada belirtilmelidir ki ilgili maddede geçen “*satın almada öncelik*” ifadesi yalnızca koleksiyonerin özel mülkiyeti altında bulunan taşınır kültür varlıkları için geçerlidir. Devlet malı sayılan korunması gerekli nitelikteki arkeolojik eserlerin belirli bir bedel karşılığında üçüncü kişilere devredilmesinde ise, özel hukuk açısından bir satış sözleşmesi değil; ivazlı olarak zilyetliğin devredilmesini konu alan, *sui generis* bir işlem söz konusudur¹⁰⁷. Kanun koyucu ayrıca ilgili maddeyle birlikte koleksiyon konusu eserlerin niteliği dikkate alınmaksızın tüm devir işlemlerinin, on beş gün önceden Kültür ve Turizm Bakanlığına haber verilmesini de zorunlu tutmuştur.

KTVKK'nın 26/VIII maddesinden, devir işleminin belirli bir bedel karşılığında yapılmasının kararlaştırılması hâlinde, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bir nevi kanunî önalım hakkı tanındığı da anlaşılmaktadır¹⁰⁸. Bakanlığın, yapılan bildirim üzerine bu hakkını kullanmak istemesi hâlinde bir kıymet takdir komisyonu oluşturularak bedel karşılığında devredilmek istenen esere değer biçilmesi ve koleksiyonere bu değer üzerinden bir teklif yapılması zorunludur. Ancak koleksiyonerin, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından takdir edilen bedel üzerinden eserin devredilmesini kabul etmeye zorlanması söz konusu değildir. Belirlenen bedeli uygun görmeyen koleksiyoner, bu işlemde vazgeçmek veya bedelin azlığından bahisle yargıya başvurmak imkânlarına sahiptir¹⁰⁹. Bakanlığın, bu şekilde yargı yoluyla belirlenen bedeli kabul etmeyerek öncelikli alım hakkından vazgeçmesi ya da devrin yapılacağına bildirilmesinden sonra bu hakkını kullanmaması durumunda koleksiyonerin, taşınır kültür varlığını dilediği bedel üzerinden üçüncü kişilere devredebilmesi mümkün hale gelmektedir¹¹⁰. Fakat bu devir işleminin konusunun, devlet malı niteliğinde bir kültür varlığı olması hâlinde devrin yalnızca başka bir koleksiyonere veya özel müzeye yapılması hâlinde hukuken geçerli olacağı da özellikle vurgulanmalıdır¹¹¹.

¹⁰⁷ Sancakdar/Yağcı/Taşyıldız/Çırak, s. 881; Aydos, s. 71.

¹⁰⁸ Koleksiyoncu kültür varlığını başlatmak veya takas etmek isterse Bakanlığın herhangi bir öncelik hakkı bulunmamaktadır. Umar/Çilingiroğlu, s. 222-223; Aydos, s. 71.

¹⁰⁹ Kanbur, s. 109, dn. 309.

¹¹⁰ Ibid, s. 109, dn. 309.

¹¹¹ “*Koleksiyoncular, koleksiyonlarındaki her türlü taşınır kültür ve tabiat varlığını on beş gün önce bağlı olduğu müze müdürlüğüne haber vermek şartı ile kendi aralarında değiştirebilir, Bakanlık denetimindeki özel müzelere ve koleksiyonculara devredebilir veya öncelik Bakanlığa ait olmak üzere satabilirler.*” (Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik m. 9.)

Koleksiyonda bulunan taşınır kültür varlıklarının, arkeolojik nitelikteki eserler de dâhil olmak üzere, koleksiyoncunun borcu sebebiyle haczedilebilmesi de mümkündür¹¹². Dolayısıyla arkeolojik eserlerin devlet malı olduğunun kabul edilmesine rağmen “devlet mallarının haczedilmezliği” prensibi koleksiyoncuların elinde bulundurdukları kültür varlıkları açısından uygulama alanı bulmamaktadır¹¹³. Zira devlet mallarının haczedilemezliği, devlet mallarının devredilemezliği ilkesinin bir sonucudur¹¹⁴. Koleksiyonerlerin elinde bulunan kültür varlıkları ise belirli bir ekonomik değeri olan ve devri mümkün eşyalardır¹¹⁵. Ancak özellikle arkeolojik nitelikteki korunması gerekli taşınır kültür varlıklarının herhangi bir üçüncü kişiye devri mümkün olmadığı için icra dairesinin yapacağı açık arttırmadaki arttırma şartnamesine, devrin yalnızca koleksiyonerler veya özel müzelere yapılabileceğine dair bir kayıt konulması gerekmektedir¹¹⁶. Bu şekilde haciz sonucunda da devlet mülkiyetinde bulunan taşınır kültür varlıklarının el değiştirmesinde bir engel yoktur.

¹¹² “Koleksiyoncu adına envanter defterine kayıtlı olup da koleksiyoncunun borcu nedeniyle haczedilen taşınır kültür ve tabiat varlıkları, icra müdürlüğünün satış kararı üzerine ilgili müze müdürlüğüne haber vermek şartıyla ve önceliği Bakanlığa ait olmak üzere başka koleksiyonculara ve özel müzelere satılabilir.” (Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik m. 10/3.) Gerçek veya tüzel kişilerin koleksiyonlarında bulunan Devlet malı niteliğindeki arkeolojik eserlerin haciz konusu olabileceğine dair çeşitli Yargıtay kararları da mevcuttur. “...Borçlu hakkında kambyo senetlerine mahsus yolla yapılan takip nedeniyle, alacaklı vekilinin talebi ile borçlu R. Ç. adına kayıtlı bulunan taşınır kültür varlıklarının, tarihi eserlerin kaydına haciz konulmasına, adı geçen adına kayıtlı eserlere ait envanter bilgilerinin birer sureti ile bu eserlerin bulunduğu adreslerin bildirilmesine karar verilmiştir. TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na izafeten İstanbul Muhakemat Müdürlüğü vekili 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun “Devlet malı niteliği” başlıklı 5. md; ve İİK'nun 82/1. md. uyarınca haciz işleminin iptalini icra mahkemesinden istemektedir. İcra mahkemesi anılan maddeler uyarınca şikayetin kabulü ile haciz işleminin iptaline karar vermiştir... İcra mahkemesince: haczin yukarıda açıklanan yasa ve yönetmelik hükümlerine uygun yapılp yapılmadığının denetlenerek, sonucuna göre bir karar verilmesi gerekirken, yazılı şekilde eksik inceleme ile haciz işleminin iptaline dair hüküm tesisi isabetsizdir...” Yargıtay 12. HD. E. 2007/4285 K. 2007/7248 T. 12.4.2007, <<https://www.lexpera.com.tr>> Erişim Tarihi 11.02.2022. Yargıtay bu şekilde, devlet malı niteliğinde olan kültür varlıklarının haczedilemeyeceği görüşünden yola çıkarak haciz işleminin iptaline karar veren icra mahkemesinin verdiği kararı hukuka aykırı bulmuştur. Benzer bir karar için ayrıca bkz. Yargıtay 12. HD. E. 2007/22288 K. 2008/386 T. 17.01.2008, <<https://www.lexpera.com.tr>> Erişim Tarihi 11.02.2022.

¹¹³ Vildan Peksöz, “Spor Kulüplerinin Özel Müzelerinde Yer Alan Kültür Varlığı Niteliğindeki Mallarının Haczi”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 28 (3), 2020, s. 958; Aydos, s. 72.

¹¹⁴ Aydos, s. 72.

¹¹⁵ “...başvurucunun koleksiyonundaki taşınır kültür varlıklarının belirli koşullar dâhilinde değiştirilebilmesi veya satılabilmesi mümkün olduğu gibi intikâli de mümkündür. Bu durumda ekonomik bir değer ifade ettiği anlaşılan söz konusu koleksiyonun...” Anayasa Mahkemesi 1. B., B. 2015/3742 T. 10.01.2019, <<https://www.lexpera.com.tr>> Erişim Tarihi 12.02.2022.

¹¹⁶ Aydos, s. 72.

Son olarak koleksiyonda yer alan kültür varlıklarının, koleksiyoner gerçek kişinin ölümü üzerine hukuken geçerli bir şekilde mirasçılara intikâl etmesine izin verildiği de belirtilmelidir. Ancak Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmeliğin 10/1. maddesinde ifade edildiği üzere mirasçılardan bu durumu dört ay içinde müze müdürlüklerine bildirmeleri ve koleksiyonerlik faaliyetine devam etmek istemeleri hâlinde yeniden izin almaları zorunludur.

Koleksiyonculuk faaliyeti kapsamında devri gerçekleştirilip koleksiyona dâhil edilen tüm kültür varlıkları, varlığın elde edilmesinden itibaren en geç otuz gün içerisinde bağlı bulunan müze müdürlüğündeki envanter defteri ile koleksiyoner tarafından tutulan envanter defterinin devam eden sıra numaralarına usulüne uygun bir biçimde kaydedilerek belgelendirilmelidir. Belgesiz bir şekilde kültür varlığı bulundurulması ise Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmeliğin 15/1-a maddesi gereğince koleksiyoner izin belgesinin iptal edilme sebeplerinden birini oluşturmaktadır¹¹⁷. Ayrıca belirtilen süre içerisinde kültür varlığının envanter defterlerine kaydedilmemesi koleksiyonerin, KTVKK m. 73 kapsamında özel müze ve koleksiyoncular için öngörülen hükümlere aykırı hareket etme suçu için belirlenen yaptırımlarla karşı karşıya kalmasına sebep olacaktır¹¹⁸. Ancak belgesiz şekilde kültür varlığı bulundurulması sebebiyle koleksiyoner izninin iptal edilebilmesi için öncelikle ceza mahkemesi tarafından verilecek kararın beklenmesi gereklidir. KTVKK m. 73'e aykırılık kapsamında açılacak ceza davasında da kişinin, her bir eseri edinme tarihi hakkında ayrıntılı savunması alınmalı ve buna göre bir hüküm tesis edilmelidir¹¹⁹. Bu noktada kanımızca, ilgili ceza davasından beraat eden kişinin

¹¹⁷ Belgesi iptal edilen kişilerin iptal kararının müze müdürlüğünce tebliğinden itibaren yedi gün içerisinde envanter defterlerine kayıtlı veya henüz kaydı yapılmamış tüm kültür varlıklarını müze müdürlüğüne teslim etmeleri gerekir. Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik m. 14/3.

¹¹⁸ Yağcı/Taş/Kılıç, s. 615-616.

¹¹⁹ "...saniğin, envanter defterine kayıtlı olmayan ve 2863 sayılı Kanun kapsamında bulunan her bir eseri edinme zamanına ilişkin olarak ayrıntılı şekilde savunması tespit edilerek, edinme tarihinin üzerinden 30 günden fazla süre geçmesi hâlinde, sözü edilen Yönetmeliğin 7. maddesinde belirtilen 30 günlük süre içerisinde envanter defterine kayıt edilmesine ilişkin yükümlülüğe riayet edilmediğinden 2863 sayılı Kanununun 73. maddesi uyarınca cezalandırılması gerekeceği, aksi halde anılan eserler yönünden beraatine karar verilmesi gerektiği gözetilmeksizin eksik araştırma ve hatalı değerlendirme sonucu izinsiz olarak kültür varlığı bulundurmaktan beraatine karar verilmesi" ... Yargıtay Kararı - 12. CD., E. 2013/26602 K. 2015/4967 T. 24.3.2015, <<https://www.lexpera.com.tr>> Erişim Tarihi 14.02.2022.

yalnızca kovuşturmayaya uğraması sebebiyle koleksiyoner izin belgesinin iptal edilmesi işlemi isabetli görünmemektedir¹²⁰.

D. Özel Müzecilik

2863 sayılı Kanun kapsamına giren taşınır kültür varlıklarından oluşan müzeler kurulması, geliştirilmesi ve idaresi görevleri temel ilke olarak Kültür ve Turizm Bakanlığı'na aittir¹²¹. Ancak KTVKK m. 26 ile Kültür ve Turizm Bakanlığı dışındaki Bakanlıklar, kamu kurum ve kuruluşları, gerçek veya tüzel kişiler ile vakıflara da kendi hizmet konularının ya da amaçlarının gerçekleştirilebilmesi için kültür varlıklarından oluşan özel müzeler kurabilmelerine izin verilmiştir¹²². Bu şekilde Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan gerekli izinleri almak koşuluyla devlet malı niteliğinde olan arkeolojik kültür varlıkları da dâhil olmak üzere her çeşit kültür varlığının özel müzeler tarafından bulundurulmasına ve sergilendirilmesine imkân sağlanmıştır¹²³. Koleksiyonerlik faaliyeti kapsamında genellikle kişilerin, kendi merak ve ilgi alanları doğrultusunda taşınır kültür varlığı toplaması söz konusuysen daha profesyonel bir faaliyet olan özel müzecilikte toplanan varlıkların ayrıca sergilenmesi yoluna da gidilmektedir¹²⁴.

Gerekli izinleri sağlayarak hukuka uygun bir biçimde kurulan özel müzelerin elinde bulundurdukları taşınır kültür varlıklarını, noter onaylı olan ve iki nüsha hâlinde düzenlenen envanter defterlerine kaydetmeleri gerekmektedir¹²⁵. Bu bağlamda özel müzelere, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nı haberdar etmek, eserler arasındaki bütünlüğü korumak ve varlığın elde edilmesinden itibaren en geç otuz gün içerisinde her iki envanter defterinde belgelendirme işlemlerini tamamlamak koşuluyla her türlü kültür varlığını kendi aralarında değiştirebilme veya satabilme

¹²⁰ Aynı yönde bkz. "...Diğer taraftan anılan Yönetmelik'in 10. maddesinde koleksiyona sonradan ilave edilen eserlerin en geç bir ay içinde her iki nüshaya usulüne uygun olarak kaydedileceği belirtilmiş, ceza mahkemesi de bu düzenlemeye dayalı olarak başvurucunun envanterinde kayıtlı olmayan sikkelerin belirtilen bir aylık süresinden önce edinildiğinin ispat edilemediği gerekçesiyle beraat yönünde hüküm tesis etmiştir. Danıştay Dairesinin kararında ise böyle bir araştırmaya gidilmeden söz konusu sikkelerin salt envanterde kayıtlı olmamasının dahi koleksiyonculuk izin belgesinin iptalini gerektirdiği sonucuna varılmıştır. Dolayısıyla izin belgesinin iptaline ilişkin söz konusu kanun ve yönetmelik hükümlerinin öngörülebilir biçimde uygulandığı da söylenemez." Anayasa Mahkemesi 1. B., B. 2015/3742 T. 10.01.2019, <<https://www.lexpera.com.tr>> Erişim Tarihi 14.02.2022.

¹²¹ Kanadoğlu, s. 200.

¹²² Özel Müzeler ve Denetimleri Hakkında Yönetmelik m. 4. İlgili metin için bkz. RG. 22/01/1984 No. 18289.

¹²³ Türkiye sınırları içerisinde 29.12.2021 tarihi itibari ile 319 adet özel müze faaliyet göstermektedir. <<https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-135633/ozel-muzeler.html>> Erişim Tarihi 16.02.2022.

¹²⁴ Çolak, s. 818.

¹²⁵ Özel Müzeler ve Denetimleri Hakkında Yönetmelik m. 9.

yetkileri de tanınmıştır¹²⁶. Özel Müzeler ve Denetimleri Hakkında Yönetmeliğin 10. maddesine göre; “*satın almada öncelik Bakanlığa bağlı müzelere ait olup satış ve değiştirme işleminden on beş gün önce, denetim açısından bağlı bulunduğu müze müdürlüğüne konuyla ilgili kültür ve tabiat varlıkları hakkında satış veya devir sözleşmesi örneği gönderilerek haber verilir.*” Koleksiyonerlik konusu taşınır kültür varlıklarının el değiştirmesinde olduğu gibi özel müzelerin bulundurduğu varlıkların da herhangi bir sebebe dayanarak mülkiyet ya da zilyetliğinin devrine karar verilmesi hâlinde Kültür ve Turizm Bakanlığına on beş gün öncesinden haber verilmesi gerekmektedir¹²⁷. Bakanlığın, bu devrin bir miktar para karşılığında yapılmasının kararlaştırılması hâlinde ön alım hakkını kullanabilmesi de mümkündür. Ön alım hakkının kullanılmak istenmesi hâlinde özel müzenin, bir diğer üçüncü kişiye kültür varlığını devredebilmesi söz konusu değildir¹²⁸. Ancak bu noktada özel müzenin de satış işleminden vazgeçmek veya Bakanlık tarafından takdir edilen bedelin azlığından bahisle yargıya başvurmak imkânları mevcuttur¹²⁹. Bakanlığın, yargı yoluyla belirlenen bedeli kabul etmeyerek alım işleminden vazgeçmesi ya da devrin yapılacağına bildirilmesinden sonra bu hakkını

¹²⁶ Ibid, m. 10. Maddenin lafzından, yalnızca özel müzeler arasında yapılan devir ve satış işlemlerinin geçerli olduğu anlaşılrsa da bu işlemler, özel müzeler ile koleksiyonerler arasında da yapılabilir. Bkz. Korunması Gerekli Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Koleksiyonculuğu ve Denetimi Hakkında Yönetmelik m. 9.

¹²⁷ Umar/Çilingiroğlu, s. 222.

¹²⁸ “...Dosyanın incelenmesinden; davacıya ait özel müzede bulunan M6701-M6820 envanter numaralarında kayıtlı bulunan 120 adet eserin 175.000 TL bedelle başka bir özel müzeye satışı için ön anlaşma yapıldığı belirtilerek, satışa izin verilmesi için 02.05.2011 tarihinde İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğüne başvuruda bulunulduğu, bu başvuru üzerine İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü'nün 24.06.2011 günlü, 1864 sayılı işlemi ile eserlerin İstanbul Arkeoloji Müzesinin koleksiyonlarını tamamlayıcı nitelik gösterdiği gerekçesiyle, söz konusu eserlerin başka bir müzeye satışının uygun görülmediğinin ve Devlet müzesine teslim edilmesi gerektiğinin bildirildiği, davacının 30.06.2011 günlü başvurusu ile özel müze ile anlaşılan 175.000,00 TL bedelin ödenip ödenmeyeceği, bu bedel dışında satış işlemi yapılacaksa hangi bedelle alınacağı ve bunun gerekçesinin ne olduğu hususlarında bilgi istenildiği, 28.12.2011 günlü, 3826 sayılı yazı ile eserler için 20.340,00 TL değer takdir edildiğinin bildirildiği, daha sonra davacı tarafından 02.02.2012 günlü dilekçe ile; 175.000,00 TL bedel üzerinden alım yapılması durumunda eserlerin teslim edileceği, aksi takdirde satış için eserlerin teslim edilmeyeceğinin idareye bildirildiği, bunun üzerine 13.02.2012 günlü, 492 sayılı işlem ile anılan eserlerin başka bir özel müzeye satışının uygun görülmediğinin bildirilmesi üzerine dava konusu işlemlerin iptali istemiyle bakılmakta olan davanın açıldığı anlaşılmaktadır... 2863 sayılı Kanununun 24.maddesinde; gerçek ve tüzel kişilerin ellerinde bulunan kültür varlıklarının, değeri ödenerek Bakanlık tarafından alınacağı belirtildiğinden, işleme konu eserlerin gerçek değerinin tespit edilmesi gerekmektedir. Bu durumda; davacıya ait özel müzede yer alan ve satışı talep edilen eserlerin gerçek değerinin tespiti için, konusunda uzman bilirkişilerce eser üzerine bilirkişi incelemesi yaptırıldıktan sonra bir karar verilmesi gerektiğinden, davanın reddi yolunda verilen mahkeme kararında hukuki isabet görülmemiştir...” Danıştay, 14. D. E. 2014/8983 K. 2016/803 T. 10.2.2016, <<https://www.lexpera.com.tr>> Erişim Tarihi 17.02.2022.

¹²⁹ Umar/Çilingiroğlu, s. 222-223.

kullanmaması durumunda özel müze, kültür varlığını dilediği bedel üzerinden bir başka özel müzeye veya koleksiyonere devredebilir¹³⁰.

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından özel müze işletebilme izni iptal edilen müzelerdeki taşınır kültür varlıklarından Devlet müzelerine alınması uygun görülenler, bağış yoluyla ya da kıymet takdir komisyonlarınca takdir edilecek bir bedel üzerinden Bakanlık nezdinde bulunan müze müdürlüklerine devredilebilir¹³¹. Bu noktada ayrıca söz konusu müzeler, taşınır kültür varlıklarını farklı özel müzelere devredebilme imkânı da tanınmıştır¹³². Kanaatimizce, her ne kadar açık bir hüküm mevcut olmasa da izinleri iptal edilen özel müzelerin envanterinde kalan kültür varlıklarını, Bakanlığın uygun görmesi durumunda özel müzeler dışında koleksiyonerlere devredebilmeleri de mümkündür. Ayrıca özel müzelerin borcundan dolayı envanterlerinde yer alan kültür varlıklarının haczi de imkân dâhilindedir¹³³. Son olarak özel müze işleten gerçek kişinin ölmesi durumunda, koleksiyoner gerçek kişinin ölümünde olduğu gibi özel müzeye ait hak ve yükümlülükler varislerine intikâl etmektedir. Fakat varislerce durumun veraset ilamıyla dört ay içinde ilgili müze müdürlüğüne bildirilmesi ve söz konusu faaliyetlere devam edilmesinin talep edilmesi gerekmektedir. Bu şekilde özel müzeler açısından da mülkiyet veya zilyetlik altında bulundurulmuş kültür varlıklarının müze sahibi gerçek kişinin mirasçılara intikâl edebilmesine izin verilmiştir.

SONUÇ

Taşınır kültür varlıklarının, yurtdışına kaçırılmasına veya eritilip maden değeri üzerinden satılmasına engel olabilmek amacıyla hukuka uygun bir biçimde devredilebilmeleri açısından Türk hukukunda çeşitli yöntemler öngörülmüştür. Bu yöntemlerden, koleksiyonerlik ve özel müzecilik faaliyetleri hem devlet mülkiyetinde bulunan hem de özel mülkiyete tâbi korunması gerekli taşınır kültür varlıklarının elde bulundurulmasına ve devrine imkân sağlamaktayken kültür varlığı ticareti ruhsatı yalnızca özel mülkiyete tâbi korunması gerekli taşınır kültür varlıklarının devrinde kullanılabilir. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamı dışında kalanların bir diğer ifadeyle korunması gerekli olmayan taşınır eserlerin devri ise herhangi bir sınırlamaya bağlı değildir. Gerekli izin belgelerini edinmek suretiyle koleksiyonerlik ya da özel müzecilik faaliyetlerinde bulunan kişiler, devlet mülkiyetine tâbi korunması gerekli taşınır

¹³⁰ Kültür varlığı tacirlerine, açıkça devlet mülkiyetinde bulunan kültür varlıklarını elde bulundurabilme veya bu varlıkları devredebilme hakkı tanınmamıştır. Dolayısıyla devredilen varlığın devlet mülkiyetine tâbi bir kültür varlığı olması hâlinde, devrin kültür varlığı ticareti ruhsatı bulunan kişilere yapılması da mümkün görünmemektedir.

¹³¹ Özel Müzeler ve Denetimleri Hakkında Yönetmelik m. 13/II.

¹³² Ibid, m. 13/II.

¹³³ Peksöz, s. 960.

kültür varlıklarını ivazlı veya ivazsız bir şekilde devredebilir. Ancak bu durumda ilgili eserlerin mülkiyetinin devri değil yalnızca zilyetliğin devri söz konusu olmaktadır. Zilyetliğin devrinin geçerli olması da kültür varlığını devralacak kişinin koleksiyoner veya özel müze olmasına, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na önceden haber verilmesine ve devralınan eserlerin koleksiyoner ya da özel müzeler tarafından otuz gün içerisinde ilgili envanter defterlerine kaydedilerek belgelendirilmesine bağlıdır. Bu eserlerin ilgili kısıtlamalar kapsamında öngörülen koşullara uyulmak suretiyle devredilmesi, işlemin hukuka uygun bir biçimde tamamlanması ve herhangi bir yaptırım ihtimalinin gündeme gelmemesi açısından büyük önem arz etmektedir.

Korunması gerekli etnografik eserler, güzel sanat eserleri, 1906 yılı öncesinde üzerinde özel mülkiyet kurulmuş arkeolojik eserler ile mülkiyeti yurtdışında edinilmiş ve kaynak ülkesi Osmanlı-Türkiye olmayan arkeolojik eserlerin gerçek ya da tüzel kişilerin özel mülkiyetinde bulunmasına izin verilmiştir. Bu nitelikteki kültür varlıklarının el değiştirebilmesi için de öncelikle devlet müzelerince kayıt altına alınmış ve belgelendirme işleminin tamamlanmış olması gerekmektedir. Ayrıca anılan varlıkların el değiştirme işlemleri öncesinde, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın haberdar edilmesi ve devredilecek eserlerin bir devlet müzesine gösterilmesi de zorunludur. Bu noktada söz konusu varlıkların satış bedeli karşılığında devredilmesi hâlinde devlete, süre yönünden sınırlandırılmamış bir ön alım hakkı da tanınmıştır. Ancak kanaatimizce Bakanlığa tanınan ön alım hakkının 2863 sayılı Kanun çerçevesinde süre yönünden sınırlandırılması, mülkiyete getirilen kısıtlamaların kanunî olması gerekliliği yönünden yerinde olacaktır.

Özel mülkiyete tâbi taşınır kültür varlıklarının ticaretinin meslek hâlinde yapılması durumunda ise KTVKK'ya göre Kültür ve Turizm Bakanlığı'ndan bir ruhsat alınması gereklidir. Bu noktada kanımızca Kanun'da geçen "*kültür varlığı ticareti*" kavramının, alışverişin devamlılığı ve yapılan işin boyutuyla birlikte ele alınarak ilgili ruhsatın yalnızca müzayede şirketleri, antikacılar veya eskiciler gibi bu ticareti meslek hâline getirmiş kişiler tarafından alınması gerektiği kabul edilmelidir. Dolayısıyla Taşınır Kültür Varlığı Ticareti ve Bu Ticarete Ait İşyerleri İle Depoların Denetimi Hakkında Yönetmelik'te ifade edilen düzenlemeler, yalnızca meslek hâlinde kültür varlığı ticareti ile uğraşan tacirler açısından bağlayıcıdır.

KAYNAKÇA

- Akipek S, *Ulusal ve Uluslararası Hukuk Açısından Kültür Malları*, 1. Baskı, Turhan Kitabevi, 1999.
- Aydos O, “Taşınır Kültür Varlığı Koleksiyonculuğuna İlişkin Değerlendirmeler”, *Ankara Barosu Dergisi*, 66 (4), 2008, s. 62-75.
- Carstens A M/Varner E, *Intersections in International Cultural Heritage Law*, Oxford University Press, 2020.
- Ceylan Ü, Taşınır Kültür ve Tabiat Varlıkları Kaçakçılığı Suçu (Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu m.32, 68), MÜSBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2008.
- Cechi A, “When Private International Law Meets Cultural Heritage Law - Problems and Prospects”, Andrea Bonomi, Gian Paolo Romano (Ed.), *Yearbook of Private International Law*, Vol. XIX - 2017/2018, 2018, s. 269-294.
- Chouinard A, “Legislation en matiere de biens culturels en droit Francais et en droit Quebecois”, *Les Cahiers de droit*, 16 (2), 1975, s. 431-458.
- Çolak N İ, *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku*, 2. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, 2015.
- Erdoğan İ, “Hukuki Açıdan Define”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 27 (1-2), 2013, s. 513-534.
- Ersöz K, *Türk İdare Hukuku Kapsamında Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması*, 1. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, 2017.
- Gerstenblith P, “Identity and Cultural Property: The Protection of Cultural Property in the United States”, *Boston University Law Review*, 75 (1), 1995, s. 559-688.
- Gündel A, *Açıklamalı-İçtihatlı Eski Eserler Hukuku*, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, 1996.
- Kanadoğlu S, *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Hukuku*, 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, 2007.
- Kanbur M N, Kültür ve Tabiat Varlıklarının Yurt Dışına Çıkarılma Yasağına Muhalefet Suçu (KvTVKK m.32 ve m.68), DEÜSBE, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2007.
- Karaduman H, “Kültür Varlığı Ticaretinde Belgelendirmenin Gerekliliği”, *İdol Arkeologlar Derneği Dergisi*, 7 (25), 2005, s. 20-28.

- Katoğlu T, *Ceza Hukuku ve Kùltür Varlıkları*, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, 2017.
- MacLean M, *Cultural Heritage in Asia and the Pacific: Conservation and Policy*, Getty Publications, 1993.
- Mumcu A, “Eski Eserler Hukuku ve Türkiye”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakùltesi Dergisi*, 26 (3), 1969, s. 45-78.
- Niec H, “Legislative Models of Protection of Cultural Property”, *Hastings Law Journal*, 27 (5), 1976, s. 1089-1122.
- Özel S, “Türk Hukukunda Kùltür Varlıklarının Mùlkiyeti”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakùltesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, 24 (1), 2018, s. 215-238.
- Özel S, *Uluslararası Alanda Kùltür Varlıklarının Korunması*, 1. Baskı, Alkım Yayınları, 1998.
- Prott L/O'Keefe P, “Cultural Heritage or Cultural Property?”, *International Journal of Cultural Property*, 1 (2), 1992, s. 307-320.
- Prott L/O'Keefe P, *Handbook of National Regulations Concerning the Export of Cultural Property*, Unesco, 1988.
- Reichelt G, “International Protection of Cultural Property”, *Uniform Law Review*, 13 (1), 1985, s. 43-153.
- Saba H/Salamé N G, *The Protection of Movable Cultural Property: Compendium of Legislative Texts, Vol. I*, United Nations Educational, 1984.
- Saba H/Salamé N G, *The Protection of Movable Cultural Property: Compendium of Legislative Texts, Vol. II*, United Nations Educational, 1984.
- Sancakdar O/Yağcı P/Taşyıldız Ş/Çırak E, *Kùltür ve Tabiat Varlıkları Hukuku*, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, 2021.
- Shyllon F, “Cultural Heritage and Intellectual Property: Convergence, Divergence, and Interface”, Logan Máiréad, Nic Craith, Ullrich Kockel (Ed.), *A Companion to Heritage Studies*, 2015, s. 55-68.
- Stamatoudi I, *Cultural Property Law and Restitution: A Commentary to International Conventions and European Union Law*, Edward Elgar Publishing, 2011.
- Şimşek S, “Mùlkiyet Hakkının Kapsamı, Sınırlandırma Nedenleri ve Şartları Açısından 1982 Anayasası ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi: Karşılaştırmalı Bir Analiz –I”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 91, 2011, s. 181-228.

- Umar B/Çilingiroğlu A, *Eski Eserler Hukuku*, 1. Baskı, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1990.
- Ülgen M, *Kültür ve Tabiat Varlıklarının Ticareti ve Yurtdışına Çıkarılması Suçları (KTVKK m. 67/2, 67/3, m. 68)*, 1. Baskı, On İki Levha Yayıncılık, 2020.
- Voudouri D, “Law and the Politics of the Past: Legal Protection of Cultural Heritage in Greece”, *International Journal of Cultural Property*, 17 (3), 2010, s. 547-568.
- Voulgaris I, “Les principaux problemes souleve's par l'unification du droit regissant les biens culturels”, *Revue de droit uniforme*, 8 (1-2), 2003, s. 541-550.
- Woodhead C, “Cultural Heritage Principles and Interference with Property Rights”, *Cambrian Law Review*, 42, 2011, s. 52-68.
- Yağcı A/Taş R/Kılıç T, *Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (Açıklamalı-İçtihatlı)*, 2. Baskı, Adalet Yayınevi, 2016.